

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

Výchova ve volném čase ve 21. století a dříve

Autor práce: Bc. Tereza Kolářová

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová Ph.D.

Studijní program: Pedagogika volného času (PS)

2023

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne:.....2023

.....
Bc. Tereza Kolářová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce, PhDr. Zuzaně Svobodové Ph.D. za její odborné a cenné rady, které mi poskytovala, také vstřícný přístup a věnovaný čas. Dále bych ještě chtěla poděkovat své rodině za velkou podporu během mých studií.

Obsah

Úvod.....	6
1 Volný čas	7
1.1 Pojem volný čas.....	7
1.2 Funkce volného času	8
1.3 Faktory ovlivňující trávení volného času	9
1.4 Volný čas dětí a adolescentů	10
2 Výchova	11
2.1 Výchova mimo vyučování.....	12
2.2 Funkce výchovy ve volném čase	13
2.3 Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase	14
2.3.1 Cíle	14
2.3.2 Podmínky.....	15
2.3.3 Prostředky.....	16
3 Rodina a její vliv na trávení volného času dětí	17
3.1 Současná rodina.....	18
3.2 Problémy současné rodiny.....	20
3.3 Vztahy mezi rodiči a dětmi.....	21
4 Specifika prožívání volného času u dětí.....	22
4.1 Socializační problémy dětí – rizikové chování.....	22
4.1.1 Záškoláctví	23
4.1.2 Útěky ze školy	23
4.1.3 Krádeže.....	24
4.1.4 Lhaní.....	24
4.2 Rizikové chování dětí a adolescentů na internetu	25
4.3 Experimentování s návykovými látkami	26
4.3.1 Kouření.....	26
4.3.2 Alkohol.....	27
4.3.3 Nelegální drogy	27
4.3.4 Agresivní chování.....	28
4.3.5 Šikana	28
5 Životní styl.....	31
PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
6 Výzkumné šetření.....	34

6.1 Výzkumné metody	34
6.2 Cíle výzkumného šetření	34
6.2.1 Výzkumné otázky.....	35
6.2.2 Popis výzkumu.....	35
6.3 Vlastní pozorování	36
7 Vyhodnocení výsledků	39
7.1 Generační porovnání	40
Generace Mladomileniál	40
Generace Z	41
7.2 Nákupní centra jako nová centra volného času	42
8 Shrnutí	44
Závěr	45
Seznam literatury a jiných zdrojů	47
Bibliografická identifikace	50

Úvod

Říká se, že děti jsou naše budoucnost, měli bychom myslet ale na to, že jsou hlavně naše přítomnost. Čas, který obětujeme pro jejich výchovu, péči kterou jim dáváme, se v budoucnosti projeví.

Volný čas a volnočasové aktivity jsou součástí našeho života. Každý z nás se potřebuje odreagovat, nabrat síly a odpočinout si po pracovních, rodinných a všedních povinnostech. Řada z nás ale neumí trávit a využít svůj volný čas kvalitně a naplno. Právě tohle může být spojené s výchovou. Jestli se nám v dětství dostávalo příkladného vedení, které by nám ukazovalo životní hodnoty a postoje, které vedou k plnohodnotnému životu. Pokud se nám tohle nedostávalo, nedokážeme jako dospělí jedinci nebo rodiče předávat svým dětem správný pohled na volný čas. Výchova ve volném čase je stejně tak důležitá jako školní výchova. Ve škole mají děti rozvrhy přesně dané a většinou po škole mají další řízenou činnost tedy kroužek, aby se vyplnil jejich volný čas. Ale co když nemají řízenou činnost... Vznikne jim tak úplně volný čas, který si mohou trávit svým způsobem, který nemusí být vždy vhodný. Někdy může být škodlivý pro společnost i je samotné.

Ve své diplomové práci bych se proto chtěla pozorováním zaměřit na využití volného času dětí a adolescentů, když nemají žádnou řízenou činnost a nedohlíží na ně dospělá osoba. Zároveň bych chtěla porovnat, jak moc se liší trávení volného času od doby mého dětství a dospívání, protože ač jsem skoro stejná generace, rozdíl se mi zdá velký. Narodila jsem se na konci 20. století, ale někdy mám pocit, že patřím do generace jiné. Chtěla bych zároveň i objasnit problematiku volného času a jak důležitá je výchova ve volném čase.

Důležité je a bude, aby další generace uměla zahnat nudu a s ní spojené nástrahy. Činnosti, které budou dělat ve svém volném čase, aby jim přinášely radost, potěšení a kvalitní prožitek. Tohle všechno je důležité pro naši společnost.

1 Volný čas

Pod pojmem volný čas si každý z nás představí něco jiného, každopádně je to čas, který věnujeme sobě. V tomto čase můžeme dělat činnosti, které nám přinášejí radost, zábavu, odpočinek, relaxování a spoustu dalších naplňujících věcí. Ovšem to, co může být zábavou pro jednoho, může znamenat nudu a povinnost pro druhého. Hranice mezi volným časem a povinnostmi nelze tedy přesně vymezit.

Volný čas je nedílnou součástí našeho života a zároveň i výchovy. Jiný význam má pro děti a mládež, než pro dospělé. Děti moc nepřemýšlí nad kvalitou vyplnění volného času, proto je důležité jaký postoj k tomu zaujmou rodiče a dospělí. Kvalitní trávení volného času může u dětí zajistit rozvoj schopností, potřeb, zájmů a zároveň umírnit negativní chování.

Jedním z hlavních faktorů, který se podílí na způsobu trávení volného času dětí a adolescentů je rodina. Nejsilnější vliv mají rodiče, sourozenci a příbuzenstvo. Dále samozřejmě může výrazně ovlivňovat trávení volného času škola, učitelé, spolužáci, kamarádi, média.

1.1 Pojem volný čas

První definice pojmu volný čas najdeme například už ve starověkém Řecku u Aristotela. Aristoteles chápal volný čas jako dobu, kterou můžeme využít ke svému rozjímání a interkulturní činnosti. Člověk by si měl uvědomit a vnímat svojí vnitřní hodnotu. I když toto nevede k žádnému praktickému cíli, nejde o žádné lenošení. Naopak se rozvíjí talent po spokojenosti a touha podobat se bohům.

Postupným plynutím doby a vývojem společnosti se začaly definice volného času měnit. Významněji se začal pojem volný čas formovat v 60. letech 20. století na základě sociologa Joffreho Dumazediera, který se zabýval volným časem. Podle Dumazediera je volný čas¹ „*komplexem aktivit mimo pracovní, rodinné a společenské závazky (i mimo biofyzickou péči o vlastní osobu), jimiž se jedinec zabývá ze své vůle, aby si buď odpočinul, pobavil se nebo svobodně zdokonaloval svou tvůrčí kapacitu.*“

V současné době můžeme volný čas chápat negativním nebo pozitivním způsobem. Negativní pojetí volného času vnímáme jako dobu, která nám zbývá po vykonání všech povinností. Podle J. Průchy, E. Walterové, J. Mareše² „*volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.*“ Pozitivní pojetí volného času můžeme vnímat jako čas pro uvolnění, rozvíjení a seberealizaci. Podle B. Hofbauera³ „*volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.*“

Do funkcí volného času řadíme⁴ odpočinek, zábavu, relaxování, rekreaci, rozvoj osobnosti a spoluúčast na vytváření kultury. Zároveň do volného času nepatří

¹ SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno:1997, s. 62.

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. s. 274.

³ HOFBAUER, B. *Děti mládež a volný čas*. Brno: Portál, 2004. s. 13.

⁴ HOFBAUER, B., tamtéž. s. 14.

sebeobsluha, spánek, hygiena, vyučování a s tím spojené činnosti, domácí práce a povinnosti spojené s chodem rodiny.

1.2 Funkce volného času

Hlavními funkcemi volného času jsou odpočinek neboli znovu načerpání sil, zábava a rozvoj osobnosti. Někteří další sociologové vymezují i jiné funkce, ale v jádru vycházejí ze stejného základu. Jedna z prvních souborových prací o volném čase dětí a adolescentů byla vydána již před druhou světovou válkou Michelelem Damayem. Michel Damay vyčlenil čtyři základní funkce volného času: biologickou, sociální, politickou a pedagogickou dimenzi volného času.⁵

Roger Sue, soudobý francouzský sociolog uvádí funkce volného času jako:

- psychosociologickou (uvolnění, zábavu, rozvoj)
- sociální (socializaci, symbolickou příslušnost v některé sociální skupině)
- terapeutickou
- ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání, anebo pouhé spotřeby vedoucí k odcizení)

Horst W. Opaschowski, německý pedagog volného času komplexně vymezil a považuje za základní funkce a možnosti volného času:

- rekreaci, která napomáhá k zotavení a uvolnění
- kompenzaci, která odstraňuje frustraci a zklamání
- výchovu a další vzdělávání, které zahrnuje sociální učení a učení o svobodě a ve svobodě
- kontemplaci, tedy hledání smyslu života (duchovní dimenze)
- komunikaci, ve smyslu navazování a budování sociálních vztahů a partnerství
- participaci – podílení se na životě společnosti
- integraci – do společenských systémů, a to včetně rodiny
- enkulturaci, tedy kulturní rozvoj sebe samých, naší osobnosti a možnost tvořivého vyjádření.⁶

⁵ HOFBAUER, B. *Děti Mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 14

⁶ HOFBAUER, B., *tamtéž*, s. 14-15.

Volný čas plní řadu funkcí, které mají důležité místo pro náš vyvážený a harmonický život. Využití volného času se u každého jednotlivce individuálně odlišuje. Tím že dospíváme, stárneme se naše hodnoty, způsoby a množství k využití volného času mění. Přitom se vše vzájemně prolíná a ovlivňuje. Volný čas má v životě každého jedince, ať už dítěte, dospívajícího, dospělého či seniora významnou roli. S volným časem je samozřejmě propojena i výchova ve volném nebo k volnému času.

1.3 Faktory ovlivňující trávení volného času

Trávení volného času, zájmy a činnosti lidí jsou ovlivňovány řadou faktorů. Dělí se do dvou základních skupin a to na faktory **vnitřní** a **vnější**.

a) **vnitřní** – tyto faktory můžeme rozdělit ještě do dvou podskupin a to:

- **psychologické** – z velké části záleží na dědičnosti (temperamentní založení, typ nervové soustavy, rozumové schopnosti, vývoj osobnosti)
- **biologické** – fyzická kondice či předpoklady k určitým, především sportovním činnostem, zdravotní omezení či postižení⁷

b) **vnější** – nejdůležitější z vnějších faktorů je sociální prostředí, tedy prostředí, lidí a věci, které jedince obklopují

- **Rodina** - její vliv se dá říci, že je nejsilnější, protože rodiče slouží svým dětem jako vzory, ať už pozitivní nebo negativní. Výchovně funkční rodina se zajímá o to, jak dítě tráví svůj volný čas. Děti ze sociálně slabšího rodinného prostředí či z dysfunkční rodiny jsou vystaveny většímu riziku vzniku nežádoucího chování.
- **Škola** – je jeden z významných výchovných činitelů. Měla by navazovat na výchovné působení rodiny a také s ní úzce spolupracovat.
- **Zařízení pro volný čas** – měla by nabídnout dětem zajímavé aktivity a podporovat je v jejich činnosti. Zároveň musí poskytovat prostor pro seberealizaci a sociální kontakty, ale splňovat i požadavek dobrovolnosti a možnost rozvinout se po všech stránkách osobnosti, tedy tělesných a duševních.
- **Vrstevnické skupiny** – jsou výchovným činitelem hlavně v období dospívání. Skupiny vznikají často spontánně na základě společných zájmů například, sport, kreativní činnosti, hudba apod. Příslušnost k takové skupině často určuje způsob trávení volného času, a pokud není spojena s negativními jevy (např. delikvence či drogová závislost), jedná se o důležitý faktor zdravého vývoje jedince.

⁷ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999, s. 17.

- **Hromadné sdělovací prostředky** – produkty zaměřené přímo na děti (dětské časopisy, televizní pořady, počítačové hry atd.) nabízejí veřejnoprávní i komerční média. Vhodně zvolené produkty mají bezpochyby pozitivní vliv na dítě, může se jejich prostřednictvím dozvědět mnoho zajímavých a užitečných informací o přírodě, lidech, životě v jiných zemích apod. Děti však kromě těchto produktů sledují i ty určené dospělým. O negativním vlivu nevhodných pořadů není pochyb.
- **Místo** - způsob trávení volného času je bezpochyby ovlivněn také místem bydliště. Jestli dítě žije na vesnici či ve městě, určuje výběr volnočasových aktivit.⁸

1.4 Volný čas dětí a adolescentů

Volný čas a trávení volného času dětí a adolescentů se samozřejmě liší od volného času dospělých. Ale platí, že je to čas v čase, kdy by si měl člověk užít něco hezkého, nabrat síly, uvolnit se relaxovat a prostě se zastavit. Volný čas u dětí je spojený hlavně s výchovou a vedením. Jakmile chybí jakýsi dohled nad volným časem dětí, může docházet k neplnohodnotnému naplnění. Volný čas u dětí by měl sloužit jako prostor pro seberealizaci. Měly by se věnovat činnostem, které je baví, rozvíjí jejich představivost a kreativitu, manuální zručnost, ale i fyzickou kondici a psychickou odolnost. V současné době má možnost kvalitně vyplnit volný čas skoro každý, ale ne vždy tomu tak bylo v historii nebo uplynulých letech. Z historie víme, že děti měly stejné starosti a pracovní povinnosti jako jejich rodiče. Například v 19. století děti naplno obstarávaly hospodářství a byly i aktivními účastníky výrobního procesu v průmyslu. Neměly tedy tak žádný prostor pro sebe a na svůj sebe rozvoj. Až po uzákonění povinné školní docházky koncem 19. století se začaly objevovat první náznaky volného času. Začal se tak organizovat čas a činnosti pro děti, vznikaly různé spolky a organizace pro děti a mládež. Děti se ta učily využít a naplnit svůj volný čas mimo školní vyučování.

Plynutím doby a postupným vznikem a přibýváním různých zájmových organizací vyhlásilo ve 20. století, konkrétně 20. listopadu 1959 Valné shromáždění OSN **Deklaraci práv dítěte**, ve které se uvádí:

„Dítě musí mít plnou příležitost na hru a zábavu, které by je měli směřovat ke stejným cílům jako vzdělání, společnost a veřejné úřady musí vyvíjet úsilí na podporu výkonu tohoto práva.“⁹

Později také 20. listopadu ale roku 1989 přijalo Valné shromáždění OSN **Úmluvu o právech dítěte**, která v článku 31 uvádí:

„Státy – smluvní strany uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, právo věnovat se hře a oddychovým aktivitám, přiměřeným jeho věku a svobodně se účastnit na kulturním životě a umění.“

⁸ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999, s. 17-36.

⁹ CHUDÝ, Š., KAVANOVA, A. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 6-7.

„Státy – smluvní strany musí respektovat a podporovat právo dítěte se plně účastnit na kulturním a uměleckém životě, musí podporovat vytvoření přiměřených a rovných příležitostí na kulturní, umělecké, oddychové aktivity a na trávení volného času.“¹⁰

Přesná definice nebo konkrétní, která by vymezovala volný čas dětí, nebyla doposud stanovena. Používá se proto modifikovaná definice určující čas dospělých pracujících lidí. Můžeme tedy říci, že volný čas dětí je doba po skončení školní docházky a s ní spojených povinností.

2 Výchova

Podíváme-li se na definice výchovy, opět se všechny v některých slovech trochu liší, tak jako definice volného času. V podstatě ale vyjadřují to samé. Můžeme říci, že výchova je proces působící na člověka s cílem připravit ho na budoucí život a dosáhnout pozitivních změn v jeho vývoji.

Podle J. Pávkové je výchova chápána jako¹¹ *„záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajícího na vychovávaného v pozitivním smyslu.“*

Další definice podle H. Grecmanové, D. Holoušové, E. Urbanovské zní¹² *„Výchova je záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.“*

Vyčerpává se však těmito definicemi to, čím je výchova ve skutečnosti? Lze vůbec nějakou definicí výchovy vyčerpat tak podstatný fenomén pro život člověka, kterým se usiluje o lidskost, o to, aby život byl skutečně lidským?

Každý z nás je od narození nějak vychováván a vedený. Díky výchově získáváme znalosti, dovednosti, dokážeme se o sebe postarat a fungovat ve společnosti. Pokud se nám v dětství nedostává příkladné výchovy a vedení, abychom si byli schopni uvědomovat životní hodnoty a postoje, nedokážeme žít plnohodnotný život. Každá výchova, ať už od rodičů, školní výchova nebo mimo školní je velice důležitá. Největší vliv na výchovu má samozřejmě rodina, protože rodinná výchova probíhá od počátku jedince. Životní styl a způsob, jakým rodina žije, jak tráví volný čas, jaké má zvyky, postoje v čem vidí hodnoty i jaké má finanční prostředky, to vše ovlivňuje vývoj dítěte jako osobnost. Rodiče nám jdou příkladem, zastávají různé role, modely chování a tím nám ukazují i jak zacházet s volným časem a jak ho využívat. Pokud rodiče tráví svůj volný čas pasivně, je pravděpodobné, že jejich děti budou trávit volný čas stejně. Děti nebudou dělat něco, pro co v jejich rodině nemají vzor.

¹⁰ CHUDÝ, Š., KAVANOVÁ, A., tamtéž, s. 6-7.

¹¹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 65.

¹² GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I. Olomouc*: Hanex, 2002, s. 50.

2.1 Výchova mimo vyučování

V současné době se kromě termínu výchova ve volném čase používá pojem výchova mimo vyučování. Někteří odborníci s tímto pojmem mají problém, kvůli negativnímu vymezení oblasti výchovného působení. Avšak vystihuje vše, co souvisí s výchovou dětí v období docházky do základní a střední školy po skončeném vyučování. I když bychom mohli říci, že výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování je to samé, není tomu tak. Výchova ve volném čase zahrnuje nejen děti, mládež, ale i dospělé a seniory. Zato výchova mimo vyučování se vztahuje na děti a mládež, zahrnuje jak aktivity ve volném čase, tak i sebeobsluhu a přípravu na vyučování.¹³

Výchova mimo vyučování je vymežována čtyřmi znaky:

- probíhá mimo povinné vyučování
- probíhá převážně ve volném čase
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny
- je institucionálně zajištěna

Můžeme se setkat i s pojmy mimotřídní a mimoškolní výchova. Mímotřídní výchova se týká působení školy mimo povinnou výuku. Spadají pod ní například činnosti zájmových útvarů a jiné aktivity uskutečňující se ve škole, ale mimo třídu. Mimoškolní výchova zahrnuje působení jiných institucí než škol, např. domovy dětí a mládeže, střediska volného času.¹⁴

U výchovy ve volném čase dětí může nastat problém, protože děti získávají úplně volný prostor pro sebe. Nemusí docházet do žádné instituce a mnohdy nad sebou nemají ani žádný dospělý dozor. V lepším případě děti chtějí a vědí, jak smysluplně svůj volný čas využít a dokáží se zabavit. V horším případě a bohužel tom častějším se děti nedokážou samy zabavit a vybrat si v současné době, kdy je nespočet možností, jak trávit volný čas. Nastává tak prostor k nežádoucímu chování a nudě. Mohou se chytit nesprávné party, začít se jen tak „poflakovat“, sprejovat, užívat návykové látky a dělat spoustu dalších nežádoucích věcí. Zahánět jimi tu nudu. Je proto důležité, aby děti byly neustále motivovány k tomu, jak smysluplně využít svůj volný čas a měly dostatek informací o volnočasových aktivitách.

Abychom komplexně chápali výchovné působení, rozděluje se výchova ještě do třech pojmů.

A to na výchovu:

- formální
- informální
- neformální

¹³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 67.

¹⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., tamtéž, s. 68.

Výchova formální – zahrnuje aktivity uskutečněné ve školách nebo jiných odborných vzdělávacích zařízeních. Podporuje ji stát a dokončení studia je potvrzeno příslušným dokladem o absolvování (vysvědčení, osvědčení...).

Výchova informální – získávání vědomostí, učení záměrné, cílené, ale i vycházející z běžných životních situací. Kontakt s rodinou, přáteli, vrstevnickými skupinami dětí a mládeže.

Výchova neformální – aktivity člověka, které jsou cílené a strukturované, ale probíhají mimo vyučování, ve volném čase např. kroužky, sportovní družstva. Mohou, ale nemusí být zakončeny dokladem. Neformální výchova má nejbližší k výchově ve volném čase, vychází od dítěte a mladého člověka.¹⁵

2.2 Funkce výchovy ve volném čase

Výchova ve volném čase má i své specifické funkce. Vymezují se čtyři základní funkce, rozlišují se podle jednotlivých typů zařízení nebo institucí. Význam jednotlivých funkcí se v průběhu historie měnil.

- **Výchovně – vzdělávací** – spočívá ve formování a rozvíjení schopností dětí a mládeže. Působí na všechny složky osobnosti tělesnou, psychickou i sociální. Uspokojuje a kultivuje potřeby a zájmy, formuje žádoucí vlastnosti a postoje. Motivuje k hodnotnému využívání volného času, získávání nových vědomostí, poznatků, dovedností a návyků, což přispívá k rozvoji osobnosti, seberealizaci a k celoživotnímu vzdělávání.
- **Zdravotní** – jakékoliv výchovné působení ve volném čase musí podporovat zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj. Dobrý zdravotní stav můžeme podpořit různými způsoby, usměrňování denního režimu s orientací na zdravý životní styl, což spočívá v optimálním střídání činností psychických, fyzických, práce a odpočinku a dalších jiných činnostech organizovaných nebo spontánních. Důležité je děti podporovat v pohybu na čerstvém vzduchu, jako kompenzace dlouhému sezení při vyučování. Nezbytné je také vést děti ke správné životosprávě k racionální výživě a dodržování hygienických návyků. Ke zdravému psychickému vývoji dětí přispívá zdravotní funkce také tím, že umožňuje dětem a mládeži pobyt v příjemném prostředí mezi oblíbenými lidmi, se kterými mohou prožívat radost a uspokojení z činností, které je baví. Zdravotní funkce se v neposlední řadě promítá také v účelně voleném hygienicky nezávadném a esteticky materiálním prostředí s dostatkem prostoru k provozování činností, při kterých je samozřejmostí dodržování bezpečnostních zásad.
- **Sociální** – zajišťuje péči o děti a jejich bezpečnost, v době kdy jim skončilo vyučování a rodiče jsou v zaměstnání nebo jinak zaneprázdněni. Tuto funkci plní většinou školská zařízení, která pracují mimo vyučování (školní družina, domov mládeže, internát). Instituce výchovy mimo vyučování pomáhají vyrovnávat rozdíly mezi nestejnými materiálními či psychologickými podmínkami v různých

¹⁵ HOFBAUER, B. *Děti Mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 18-19.

rodinách, podporují vznik a rozvoj sociálních vztahů. Zvláště důležitá je sociální funkce v zařízeních, která přechodně či trvale nahrazují rodinnou péči.

- **Preventivní** - zahrnuje soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu a rizikovému chování. Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže směřuje do oblastí drogových a jiných závislostí (alkoholismus, kouření, patologické hráčství, PC), kriminality a delikvence, šikany, různých forem agresivního a násilného chování, záškoláctví, vandalismu, xenofobie, rasismu a dalších.¹⁶

2.3 Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase

2.3.1 Cíle

Hlavní cíl výchovy ve volném čase je odvozený od obecně stanovených cílů výchovně vzdělávací činnosti, reaguje na potřeby společenského vývoje. Základním znakem výchovy je cílevědomost. Obecný cíl výchovy je formulován jako výchova mnohostranně a harmonicky rozvinuté osobnosti.¹⁷ Důležité je naučit jedince mimo vyučování hospodařit s volným časem, rozumě ho využívat a ocenit volný čas jako významnou hodnotu. Z těchto cílů můžeme odvodit další dílčí cíle např. naučit vychovávané jedince odpočívat, rozvíjet jejich schopnosti a přednosti, vést je ke zdravému životnímu stylu, podporovat myšlenku celoživotního vzdělávání a také rozvíjet schopnost odolávat nástrahám, které jim společnost připravuje.

Prevence patologických jevů ohrožující děti ve školách a mimo školní zařízení je v současnosti formulována do následujících okruhů:

- drogové závislosti, alkoholismus, kouření
- kriminalita, delikvence
- virtuální drogy (počítače, televize, videa)
- patologické hráčství (gambling)
- záškoláctví
- šikanování vandalismus a jiné formy násilného chování
- xenofobie, rasismus, intolerance a anisemitismus¹⁸

Volnočasové instituce a jejich zaměstnanci musí odpovědně plnit svoji funkci, tedy vést děti a jejich volný čas správným směrem.

¹⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 70-72.

¹⁷ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 28-29.

¹⁸ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., tamtéž, s. 29

Musí proto plnit následující cíle:

- uspokojovat a kultivovat potřeby
- seznamovat s možnými zájmovými aktivitami
- uspokojovat, usměrňovat, formulovat a rozvíjet zájmy
- pomáhat objevovat dispozice jedinců
- rozvíjet specifické schopnosti na základě objevených dispozic
- podporovat snahy o sebevýchovu
- podporovat utváření žádoucích rysů osobnosti¹⁹

V současné době, kdy velmi narůstá kriminalita mladistvých, působí výchova ve volném čase na nežádoucí a škodlivé formy chování jedinců. J. Pávková, A. Pavlíková a V. Hrdličková uvádějí, že²⁰ „vhodné pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže je jednou z účinných forem prevence tak závažných výchovných problémů, jako jsou projevy agresivity, záškoláctví, drogová závislost, gamblerství, závislost na virtuální droze, problémy v oblasti sexu.“

I když se zdá neformální výchova oproti formální a informální pouze doplňující a méně důležitá, není tomu tak. Význam neformální výchovy neustále roste kvůli potřebám dětí a mladých lidí a požadavkům, které jsou kladeny na mladou generaci.

2.3.2 Podmínky

Podmínky výchovy ve volném čase rozdělujeme na **vnitřní a vnější**. U vnitřních podmínek je důležitý věk a individuální zvláštnosti vychovávaných. Vychovatel či pedagog volného času, pracující s lidmi různého věku, musí mít jasně stanovené cíle a prostředky. Jejich aktuální řešení klade na pedagoga velké nároky. Mezi vnější podmínky řadíme prostory, v nichž výchova probíhá, ale také vliv jednotlivců a sociálních skupin. Každé volnočasové zařízení má své prostory, prostředky, vybavení. Podmínkou však je, aby vše bylo přizpůsobeno uživatelům, činností a výchovným cílům.

Pro zhodnocení vnitřních a vnějších podmínek, používá pedagog volného času diagnostické metody, jako pozorování, rozhovor, analýzu výsledků činnosti, dotazník.²¹

¹⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 29.

²⁰ PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ A., HRDLIČKOVÁ, V. *Výchova mimo vyučování*. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 37 – 38.

²¹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 73.

2.3.3 Prostředky

Mezi výchovné prostředky, kterými dosahujeme výchovných cílů, řadíme činitele výchovy (rodiny, školy, instituce), obsah, metody, formy a materiální prostředky.

1. **Obsah** – je odlišný v různých typech zařízení, která mají i odlišná pojetí funkcí. Většinou vychází z přání a potřeb vychovávaných, při jeho vytváření má vychovatel volnost, může využít své tvořivosti a iniciativy. Avšak musí respektovat základní pedagogicko-psychologické požadavky. Obsah ve volném čase u dětí bývá vymezován výčtem **výchovně-vzdělávacích činností**.²²

- **Odpočinkové** – odstraňují únavu, dle potřeby jsou zařazeny do režimu dne. Nejčastěji mezi ně patří procházky, četba, rukodělné práce, zájmové aktivity.
- **Rekreační** – napomáhají k odpočinku, uvolnění a řadí se mezi ně tělesná výchova, sportovní a turistické aktivity. Jde o naplnění zdravého duševního a tělesného vývoje dětí a mládeže.
- **Zájmové** – jde o specifické schopnosti a zájmy. Můžeme do nich zařadit přírodovědné, společenskovední, pracovně technické činnosti. Jde hlavně o rozvinutí jednoho celoživotního zájmu, který bude jedinci oporou v obtížných životních situacích.
- **Veřejně prospěšné** – napomáhají k upevňování charakterových vlastností a sociálních vztahů. Tyto činnosti vedou děti k dobrovolné práci zaměřenou např. na kulturní činnosti, pomoc starším, ochranu životního prostředí.
- **Sebeobslužné** – vedou děti k samostatnosti v péči o sebe, svoje tělo a majetek. Učí je k hygieně, slušnému oblékání, čistotě a pořádku. Také se zaměřují na dodržování pravidel, důslednosti a trpělivosti.
- **Příprava na vyučování** – v různých typech výchovných zařízení se setkáváme s odlišnými formami a metodami. Děti nevypracovávají pouze úkoly zadané ve škole, ale prohlubují své znalosti jinými poznatky a praktickým využitím. Přínosná pro tuto práci je i spolupráce s rodiči a učiteli.²³

²² HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., tamtéž, s. 74

²³ PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ A., HRDLÍČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 51-52.

2. **Metody** – výchovné metody se rozdělují ještě na slovní, názorné a metody praktických činností. Velký důraz se klade na aktivitu dětí a praktické činnosti. U slovních metod má význam rozhovor i názorné metody např. pozorování při zájmových činnostech. U výchovných metod se upevňují žádoucí formy chování v různých životních situacích. Využívají se také metody ryze výchovného charakteru, jako osobní příklad pedagoga odměny a tresty.
3. **Formy** – nejčastěji používané formy jsou hry, soutěže, vycházky, exkurze, schůzky zájmových útvarů, oddílů atd. Formy práce můžeme také třídit podle počtu účastníků, míry organizovanosti a pravidelnosti. Více vhodná je skupinová práce než hromadná. Účinná forma výchovy je i individualizovaný přístup.
4. Významné prostředky výchovy jsou i **prostory**, ve kterých výchovná činnost probíhá a jejich **materiální vybavení**. Každé materiální vybavení musí splňovat hygienické, pedagogické, psychologické a estetické požadavky, prostory by měly respektovat funkce jednotlivých zařízení, věk dětí, činnosti prováděné v dané místnosti a délku pobytu dětí.²⁴

3 Rodina a její vliv na trávení volného času dětí

Jak už bylo řečeno v kapitole faktory ovlivňující trávení volného času, rodina má nejsilnější vliv. Rodina formuje každého jedince od jeho početí až už pozitivně či negativně. Rodiče do jisté míry určují svým dětem životní dráhu, ukazují jim hodnoty, předávají modely a vzorce naučeného chování. Rodina by měla také plnit několik základních funkcí a to ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, socializačně-výchovnou a emociální. Konkrétně emocionální funkce má pro dítě největší význam. Můžeme říci, že v této oblasti je rodina jedinečná a nezastupitelná. Co se děti naučí v rodině je jejich výbavou do života. Vývojem už pouze obohacují, přehodnocují a rozvíjí to, co považují za pozitivní a přínosné.²⁵

Rodina poskytuje také uspokojení řady potřeb, mezi ty nejdůležitější můžeme zařadit podporu, pomoc a přijetí, pochopení, utváření společných plánů. Vztahy v rodině jsou obvykle velice úzké, intimní a členové rodiny společně tráví čas v určitém časoprostorovém ohraničení, ze kterého jsou osoby mimo rodinu vyloučeny. V rodině získává také jedinec četné podněty a zkušenosti, osvojuje si základy sociálního chování a také nachází uspokojení ve svých volnočasových aktivitách v plnění svých snů a přání.²⁶

Když se podíváme do minulosti, současnosti i budoucnosti, vždy se tradičně podílela a bude podílet rodina na výchově dětí, mládeže a dospělých. Na způsobu trávení volného času dětí má vliv i to, jestli děti pocházejí z úplné či neúplné rodiny, jaké jsou vazby mezi členy rodiny a i to, jestli se děti scházejí se svými prarodiči. Důležité také je jakým způsobem rodina podporuje společné či individuální zájmy, zda rodiče věnují dětem dostatečný čas a jaký je jejich životní styl.

²⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 74-75.

²⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 1993, s. 10.

²⁶ ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 192.

Podle J. Pávkové jsou pro formování vztahu k volnému času důležité zejména tyto skutečnosti:

- o jaký typ rodiny se jedná, jaký je typ rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou nebo velkou, uzavřenou či otevřenou, jaký je věk rodičů a dětí, počet, pohlaví dětí, styl rodinné výchovy apod.,
- jaké jsou zájmy rodičů, jak si je vzájemně tolerují, jaký význam jim přiřkládají a kolik finančních prostředků jsou ochotni svým koníčkům obětovat.²⁷

Také podle funkčnosti se rodina dělí na rodinu:

- funkční – plní všechny své funkce
- dysfunkční – některé funkce neplní, ale rodina tím není podstatně ohrožena
- nefunkční (afunkční) – je podstatně narušen chod rodiny a výchova dětí²⁸

Za sociální problém bývá považována hlavně neúplná rodina, protože dětem schází jeden vzor rolí mužský či ženský. V psychologii se uvádí, že ke kvalitnímu vývoji osobnosti dítěte je zapotřebí přítomnost obou rodičů a navíc v úplné rodině je dětem prezentován model partnerského života.

B. Kraus a V. Poláčková uvádí:²⁹ „*Má-li se dítě naučit správně využívat svůj volný čas, musíme ho k tomu vhodně motivovat a stimulovat. Úkolem rodičů je dát svým dětem dostatek podnětů a návrhů k různým činnostem, nenásilnou formou je zasvětit do svých zálib a koníčků, a pokud je to možné být jim vzorem a příkladem. Společné a dlouhodobé provádění zájmové činnosti rodičů s dětmi je výrazným povzbuzením a ideálním základem pro budoucí rozvoj aktivit u dětí samotných.*“

3.1 Současná rodina

V současnosti se rodina rychle mění, dříve bývala tří či čtyř generační dnes je hlavně dvougenerační. Děti se osamostatňují a odcházejí od svých rodin dříve nebo naopak, zůstávají u svých rodičů, i když už jsou schopni se osamostatnit. Posun samozřejmě vidíme na její životní úrovni, úrovni bydlení, zařízení domácnosti a potřeb pro volný čas.³⁰

Z pohledu dlouhodobého vývoje, se v tomto směru od poloviny 19. století projeví zejména tyto skutečnosti:

- snížení počtu narozených dětí a jejich průměrného počtu v rodině
- pokles počtu sňatků

²⁷ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 30.

²⁸ ŠAFRÁNKOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011, s. 199.

²⁹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 94.

³⁰ HOFBAUER, B. *Děti Mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 57.

- zvýšení počtu rozvodů
- zvýšení počtu dětí, ohroženými sociálně patologickými jevy
- diferenciací příjmů – z nedostatku financí si někteří rodiče nemohou dovolit mnohé volnočasové aktivity pro děti, které tak nemají možnost rozvíjet své zájmy, nadání, svou osobnost³¹

Také řada důležitých momentů a změn poznamenala současnou rodinu:

- **Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce.** V plné kompetenci rodiny zůstaly jenom některé z nich. Hovoří se o její krizi, přežití či konci.
- **Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu,** manželství je provázané značnou volností. Legalizace partnerského soužití není podmínkou rodinného života, zvyšuje se počet rodin založených bez uzavření manželství.
- **Sníží se stabilita rodiny.** Většina manželství dnes končí rozvodem.
- **Mění se celková struktura rodiny.** Klesá počet dětí v rodině, omezuje se vícegenerační soužití, přednější je pro mladé lidi samostatný styl života. Také se rodí častěji děti svobodným matkám.
- **Ubývá nechtěných těhotenství,** čím dál tím více dostupných prostředků antikoncepce. Přibývá plánovaných rodičovství.
- **Prodlužuje se délka života** a i doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti.
- **K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu.** Rodiče odkládají mateřství, matkám se tak rodí děti v pozdějším věku. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou často zapojeny do pracovního procesu.
- **Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu,** s tím se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. V důsledku nedostatku času nastává problém ve způsobu jeho trávení. Současná rodina je velice ovlivněna fenoménem konzumu, než kdy předtím. Rodiče zvyšují ekonomický standard na úkor stráveného času společně s dětmi.
- **Přibývá i dvoukariérových manželství,** v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.³²

³¹HOFBAUER, B., tamtéž, s. 59-60.

³²KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 83-85.

3.2 Problémy současné rodiny

V každé době se rodina potýkala a i dnes se potýká s některými specifickými problémy, které vyplývají z celospolečenských změn, jakými jsou např.:

- **Existenční důvody** – vedou k omezování základní, reprodukční funkce rodiny, častější je tak model rodiny s jedním dítětem, následuje pokles porodnosti a populačního růstu.
- **Nezaměstnanost** – v důsledku hospodářské krize dochází k jejímu silnému nárůstu a některé pracovní pozice se úplně ruší. Důsledkem je také pokles ekonomického statusu rodiny, ale i vnik závislostního nebo kriminálního chování rodičů.
- **Pracovní zatížení rodičů** – současný model rodiny bývá dvoukariérový. Rodiče věnují zájem hlavně práci a budování kariéry a tím nevěnují dostatek času svým dětem. Pokud není péče o děti ve volném čase dostatečně zabezpečena, může dojít k narušení jejich výchovy a vniku patologických jevů v chování. Rodiče bývají hodně zaneprázdnění, přetížení, vyčerpání a následně dochází k tomu, že se přestávají zajímat o to, co jejich děti dělají, kde tráví čas a omezuje se i komunikace mezi nimi a dětmi. Často kompenzují dětem vlastní nedostatek času stráveného s nimi materiálními prostředky.
- **Úroveň rodiny** – společnost má konzumní charakter, materiální hodnoty jsou upřednostňovány na úkor ostatních. Rodiny nerozvíjí zájmové aktivity svých dětí, přesto, že nabídka volnočasových aktivit je široká, mnohdy to bývá z nedostatku finančních prostředků a volného času.
- **Příbuzenské vztahy** - u rodinných vazeb dochází k odcizení, s tím jsou spojené i horší vazby mezi generacemi, mladí rodiče tak nezískávají a neuznávají zkušenosti předchozích generací. Rodina se tedy zmenšuje nejen počtem svých členů, ale i počtem a intenzitou vzájemných vazeb. V rodinách také přibýlo násilí, v souvislosti se stresem, který s sebou dnešní doba nese.³³

³³ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 34.

3.3 Vztahy mezi rodiči a dětmi

V současné době se vztahy mezi rodiči a dětmi hodně mění. Děti mají příliš volnosti, rodiče nemají u dětí takový respekt a autoritu jako dříve. Prosazuje se hodně demokracie, svoboda, dítě má právo už od velice útlého věku určovat si co chce nebo nechce dělat. I když je to myšleno dobře, aby se dítě vedlo k samostatnosti a dokázalo se prosadit, bohužel někdy se stává, že pak děti určují a poroučejí rodičům, co mají dělat. Poslouchají tak rodiče děti a ne děti rodiče. Na rodiče působí i tlak společnosti. Jsou ovlivněni různými diskuzemi na internetu, rozhovory s rodiči, s odborníky v časopisech jak by se mělo přistupovat k dětem, vychovávat je a pak se stává, že úplně zapominají na to, jak byli oni sami vychováni, jaké hodnoty jim byly předávány a že by se mohli řídit více vlastním rozumem. Mnohdy děti chrání, ulehčují jim situaci tím, že jim nedávají domácí práce, nebo když už jim nějakou dají, tak jim za ní zaplatí. Komunikace mezi rodiči a dětmi je čím dál tím více omezenější, nesdílí společně čas, zážitky, situace, vztahy. Rodiče přijdou po práci unavení a chtějí klid, děti se zavřou do pokojíčku a jsou radši na sociálních sítích. Tak ani jedna strana neví, jestli je všechno v pořádku, jestli někoho něco netrápí, nemá strasti atd. Někdy také děti díky svému charakteru a temperamentu jsou pro rodiče náročnější. Zkouší tak jejich hranice, provokují, zlobí, neposlouchají a někdy si tak pouze říkají o tu pozornost, která se jim od rodičů nedostává. Rodinné vztahy každého jsou alfou a omegou. Určují všechny jeho další vztahy včetně partnerských, pracovních, ale i k sobě samému. Velmi důležitý je také vzájemný respekt, slušnost a schopnost spolu komunikovat.

Interpersonální vztah vzniká při sociální interakci, při které dochází ke slovní i mimoslovní komunikaci. Během komunikace si předáváme vzájemně informace, z čehož jsou nejdůležitější právě ty o sdíleném vztahu. Mohou být vědomě či nevědomě zkresleny a předávají se bezprostředně. Při každé aktivitě člověka s člověkem se utváří většinou nějaký vztah. Společná aktivita je podmínkou pro vznik a rozvoj mezilidských vztahů a je pro ně nejvhodnějším prostředím.

Vztahy mezi lidmi jsou velice křehké a snadno se zpřetrhají. Citlivost ve vztazích mezi dospělými a dětmi nebo mezi dospělými s nimiž dítě žije, je dá se říci tím nejdůležitějším, co bychom měli na výchově k mezilidským vztahům sledovat. Vzor a osobní příklad je stále nejvýznamnějším výchovným prostředkem, nejen ve vztazích.

Pozitivní mezilidské vztahy vyvolávají i pozitivní emoce. Vnitřní uspokojení, uklidnění, což potlačuje negativní emoce jako deprese, neklid, napětí. Každý z nás má rád pocit jistoty domova, že se má kam vrátet, že mu bude poskytnuta podpora a pomoc, když potřebuje. Tím se snižuje citlivost na nepříjemné vnější vlivy, které vyvolávají stres.

Dobré mezilidské vztahy je možné udržet jen tehdy, když pochopíme podstatu každého vztahu a osvojíme si sociální dovednosti, které jsou pro vytvoření a udržování toho či onoho vztahu důležité a podstatné. Důležité je pro utváření kvalitních mezilidských vztahů vzájemná úcta, pokora a porozumění. Pokud chceme porozumět a chápat druhé, musíme nejdříve rozumět sami sobě, svým citům.³⁴

³⁴ SOUDKOVÁ, M., *O zdravých vztazích mezi lidmi*. Brno: Doplněk, 2006, s. 7.

Kvalitní mezilidské vztahy jsou preventivním faktorem proti vzniku syndromu vyhoření. „*Ukazuje se, že čím lepší vztahy daný člověk k druhým lidem má, tím má i relativně nižší úroveň psychického vyhoření. Lidé, kteří připisují druhým lidem poměrně vyšší hodnotu nežli věcem, si více váží sociální opory a vytvářejí kolem sebe podpůrnou sociální síť přátelských vztahů.*“³⁵

4 Specifika prožívání volného času u dětí

Jak už jsem zmínila v předchozích kapitolách, děti a adolescenti disponují s velkým množstvím volného času. Pokud se rodiče nezajímají a nedbají na rozvoj zájmů svého dítěte a nesnaží se děti vést a ukázat jim jak smysluplně vyplnit svůj volný čas, nastává situace, že mají volného času nadbytek. Následně děti neví, co s volným časem, nudí se, tráví většinu volného času s vrstevníky a dostávají se do potenciálně rizikových situací. Může se i stát, že svůj volný čas tráví nahodile, pasivně, stávají se součástí vrstevnických skupin, které se nevěnují žádné volnočasové činnosti. Většinou tohle všechno vede k tomu, že z nudy nebo pod vlivem vrstevnické party vykonávají činnosti, které jsou společensky nežádoucí, ohrožují vývoj a zdraví dítěte i celou společnost.³⁶

4.1 Socializační problémy dětí – rizikové chování

Základem pro to, aby měl jedinec úspěch ve společnosti, je potřeba si osvojit znalosti a dovednosti, které daná společnost preferuje. Socializace je hlavní proces, který k tomu slouží. Osvojujeme si jím způsoby chování, hodnoty, normy, učíme se sociálním rolím a začleňujeme se do společnosti. Socializace probíhá celý život, nejdůležitější je však v dětství a mládí. Každá společnost má své vlastní, specifické, historicky a kulturně zakořeněné představy o tom, jak by se členové společnosti měli chovat.³⁷

Mezi hlavní činitele socializace se zařazují různé sociální skupiny, do kterých je jedinec pevně a trvale začleněn. Skupiny na jedince přímo a dlouhodobě působí a tím jej ovlivňují. Riziko vzniku rizikového chování a socializačních problémů nastává u dětí, které pocházejí z problematických, dysfunkčních rodin nebo které jsou umístěny v náhradní a ústavní výchově. V tomto případě role primární rodiny schází nebo je zastoupena patologickými modely, které zvyšují rozvoj rizikového chování. Bohužel někdy se i určitý typ rizikového chování vyskytuje v primární rodině. V současné moderní technologické společnosti, jsou dalším činitelem, který má vliv na socializaci masmédiá. Bývají často zdrojem hodnot, postojů a předávaných vzorců chování informační a komunikační technologie, jako je televize, mobilní telefon, počítač a hlavně prostředník, který vše propojuje – internet. Masmédia a obsahy, které děti v menší či větší míře konzumují, mají na ně obrovský vliv. Dnešní moderní doba se profiluje tendencí být „neustále online“.³⁸

³⁵ KRIVOHlavý, J., *Jak neztratit nadšení*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998, s. 90.

³⁶ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 141 – 142.

³⁷ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*, 2. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 49.

³⁸ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *tamtéž*, s. 50-51.

Podle I. Antoniřové, E. Schnitzerové: „*Plnohodnotné využívaní volného řasu chrání řetí před delikvencí, vandalismem, drogami, touláním se a před mnohými jinými nástrahami dnešní tak hektické doby, kterou řijeme v zajetí médií a které přináší i nevhodné stimuly.*“³⁹

4.1.1 Záškolářtví

Se záškolářtřím se řkoly u svých řáků běžně potýkají. Je to jev, který provází řkolní docházkou. Záškolářtřím můžeme definovat jako vyhýbání se řkolní docházkce, neomluvené absence řáka ve řkole bez ohledu na počet absencí. Je to jedna z poruch chování, kde základem je vztah řítěte ke řkole a učení. U větřiny řipadů dochází k zameřkávání vyučování bez vědomí rodičů. Absence není tedy řádně omluvena od rodičů nebo lékaře.⁴⁰

Řkoly si upravují postup pro řešení řipadů záškolářtřím interně. Obvykle je záškolářtřím řeřeno jako poruření řkolního řádu a postihováno kázeňřky.

Záškolářtřím může být pravé, kdy řák do řkoly nedochází a rodiče si myřlí, že do řkoly chodí nebo skryté, kdy rodiče vědomě podporují absenci řítěte a jeřtě může být takové, kdy řítě klame rodiče např. řím, že mu není dobře a rodiče ho omluví, i když řítěti ve skutečnosti nic není. Jsou různé přířiny záškolářtřím a často se vzájemně kombinují. Záškolářtřím se netýká jen samotného řáka, ale také učitele, ostatních řáků ve třídě a řkoly i rodiny. Významnou roli při řešení záškolářtřím hraje charakter, postoj rodičů a řítěte. K záškolářtřím se přidávají další rizikové druhy chování. Pokud se řítě místo řkoly schází s partou vrstevníků, může docházet k výtrřnictví, krádeřím, experimentování s návykovými látkami a další. Pokud je přířinou záškolářtřím strach z řikany, spoluřáků, učitele, sniřují se tak rizikové jevy a násobí se negativní dopady na psychiku řítěte.⁴¹

4.1.2 Útěky ze řkoly

Útěky ze řkoly řadíme mezi záškolářtřím. Řáci do řkoly sice chodí, nechají si zapsat přítomnost, ale z vyučování odejdou během dne. Chybět mohou jednu, ale i více vyučovacíř hodin. Nemusí vřdy úplně opustit řkolu, mohou zůstat v prostorách řkoly. U útěků je podstatné, že řák do řkoly přijde a z ní utíká pryč. Řák se může vyhýbat jen některým částem výuky. Může také jít o charakter impulsivního rozhodnutí, zejména pokud je spojeno s rozhodnutím dalších spoluřáků.⁴²

³⁹ ANTONIŘOVÁ, I., SCHNITZEROVÁ, E. Volný řas a jeho využívaní u řetí na základní řkole. In *Socialia 2000 – Mládeř a volný řas*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 29.

⁴⁰ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FF UK, 2008, s. 143.

⁴¹ LAZAROVÁ, B. *První pomoc při řešení výchovných problémů*. Praha: Agentura Strom, 1998, s. 38–39.

⁴² MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál, 2011, s. 309–310.

Matějček rozděluje útěky jako:

- Impulzivní, zkratkovité jednání – důvody k tomuto útěku mohou být různé, z pravidla je důvodem strach, ať už z psychického či fyzického násilí nebo určité události ve škole. Ať už jsou motivy impulzivního útěku ze školy různé, hlavní rys zůstává stejný, a tím je náhlé rozhodnutí pro útěk. Dítě nepřemýšlí, neplánuje, volí útěk před hrozící nepříjemností.
- Útěky plánované, připravované – zde hovoříme o závažnější formě, neboť útěky bývají plánované, promyšlené, opakované. Hlavním rysem je záměrné jednání, dítě tedy neutíká bez rozmyslu a tedy ani bez cíle.⁴³

První pomocí a prevencí pro řešení útěků u dítěte je snaha porozumět příčinám jeho jednání. Důvodem k útěku mohou být i problémy v rodině, které dítě manifestuje tímto způsobem a může tak chtít na sebe upoutat pozornost. Může takto volat o pomoc, že není všechno v pořádku.

4.1.3 Krádeže

S krádežemi ve škole se setkáváme poměrně často. Nejprve je ale potřeba řešit, jestli děti věc, kterou pokládají za ukradenou, někde nezaložily nebo ji nezapomněly na jiném místě. Oznámení o krádeži je potřeba pořádně prošetřit a zasáhnout pokud tato skutečnost vyvolala mezi žáky hádky a rozbroje. Často si děti schovávají věci „z legrace“ nebo danou věc už někdo odnesl učitelům. Pokud jsou všechny tyto možnosti a omyly vyloučeny, jedná se o krádež. Roli pak hraje i to, jakou hodnotu a cenu daná věc měla. Není dobré se pouštět do podrobného rozlišování, co je pouze přestupek a co už je trestný čin. Na místě však je, uvědomit si, že krádež je jedna z rizikových forem chování.⁴⁴

4.1.4 Lhaní

Lhaní bývá často spojeno s obavami, strachem nebo touhou vzbudit zájem. Formy lhaní jsou různé, zapírání, lhaní za účelem vytáhnout se, svádění něčeho na druhého a podvod ve vlastní prospěch. Děti ve školním věku mohou lhát proto, aby se někomu zavděčily. Lhaní mohou využívat pro chování, které je závistivé, pomstychtivé, souvisí s projevy žárlivosti apod. Toto jednání je považováno za závažné a do určité míry se jedná o projevy asociálního chování. Lhaní se vyskytuje buď samostatně anebo ve spojitosti s dalšími školními problémy a projevy rizikového chování.⁴⁵

⁴³ MATĚJČEK, Z., *tamtéž*, s. 311.

⁴⁴ JINDROVÁ, M. *Rizikové chování dětí a jeho právní dopady. Příručka pro učitele*, Praha: Togga, 2012, s. 26.

⁴⁵ MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál, 2011 s. 300-305

4.2 Rizikové chování dětí a adolescentů na internetu

Stále rychleji vyvíjející se doba a s ní i více rozvíjející se technologie a jejich dostupnost vedou k rizikovému chování na internetu, kyberšikaně a dalším ohrožením. Pozornost věnovaná rizikovému chování na internetu se v posledních letech stále zvyšuje. Dnes má přístup na internet skoro každý a obzvláště děti jsou na internetu jako doma. Děti ale nejsou citlivé na různá rizika, která tam na ně čekají. Důležité proto je, aby hlavně rodiče nastavili jasná pravidla, kdy, jak dlouho a na jakých stránkách mohou děti na internetu být. Opět tady jednu z hlavních rolí hraje výchova a vedení z domova. Pokud rodiče nevěnují dětem pozornost, nemluví s nimi o bezpečném chování na internetu, nemohou tak ani vědět co tam dělají, na jakých stránkách jsou a s kým si píšou. Pokud jsou rodiče opatrní, mluví s dětmi o tom, co dělají online a snaží se nastavit určitá pravidla, mohou tak předejít problémům.

Co na internetu hrozí: **Oslovení cizí osobou** – nejčastěji to bývá přes chat nebo Skype. Osoba může měnit svoji identitu, lákat děti na schůzku nutit je k tomu, aby poslaly svoje fotografie nebo si zapnuly webkameru. Může dítě také nutit k mlčení a vyhrožovat mu. Takové chování vede k zneužití dítěte. **Dítě objeví nelegální stránky** – v lepším případě tyto stránky dítě vystraší nebo odradí, v horším případě zvědavost a schopnost dětí je zavede přímo k nevhodnému zdroji. **Příliš dlouhé trávení času na internetu** – dítě se může stát závislým na hraní her, chatování, sociálních sítí jako jsou Facebook, Tiktok, Instagram. **Kyberšikana** – ubližování a ponižování prostřednictvím počítačů, mobilních telefonů a dalších elektronických zařízení.⁴⁶

Celorepublikový Projekt **E-bezpečí** zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou s rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény uvádí relevantní data, se kterými se pracuje také na úrovni státu (ministerstva).

Více než polovina dětí ve věku **7-12 let (51,75 %)** např. používá sociální sítě, přestože pro ně nejsou učeny a pravidla jejich používání povolují využívat službu až od věkové hranice 13 let.

Velmi rychle narůstá počet dětských uživatelů sociální sítě/služby TikTok, kterou aktuálně využívá více než čtvrtina českých dětí (**28,48 %**) často ve věku **10-12 let**.

Více než polovina oslovených dětí (**59 % dětí**) potvrdila, že má ve svém mobilním telefonu trvalý přístup na internet a není tak závislá na Wi-Fi (např. ve škole či v knihovně).

Závadný obsah – ten sleduje velmi málo dětí, nicméně výjimku tvoří videa zobrazující **osoby s poruchami příjmu potravy** (na YouTube je sleduje **11,80 % dětí**), videa zachycující **násilí** (na YouTube je sleduje **8,77 %**), videa zobrazující **sebepoškozování** (na YouTube je sleduje **8,67 % dětí**) a videa zobrazují **šokující a odpudivý obsah** (na YouTube je sleduje **8,62 % dětí**).⁴⁷

⁴⁶ Rizikové chování dětí na internetu [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/rizikove-chovani-deti-na-internetu>.

⁴⁷ E-bezpečí - výzkumné zprávy 2019. České děti v kybersvětě. [online], [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>.

4.3 Experimentování s návykovými látkami

V této kapitole se zaměřím a trochu nastíním problematiku s návykovými látkami (tabákové výrobky, alkohol, psychotropní látky), které jsou pro děti a adolescenty naprosto nevhodné. Vytváří si na nich závislost a s tím je spojené rizikové chování. V současné době se stále snižuje věk dětí, které zkusily návykovou látku, ať už to bylo ochutnání alkoholu nebo tabákových výrobků. V horším případě vyzkoušení tvrdších drog. I když je v České republice zákaz požívání alkoholu do 18ti let, stává se docela časté, že dětem není ani 15 let a už alkohol ochutnaly. Většinou, na nějaké oslavě nebo akci, kde byli přítomni třeba i rodiče a sami dětem alkohol dovolili ochutnat. V každé době, tak i v současné nebyl a není problém sehnat si návykové látky bez vědomí rodičů a problémů se zákonem. Děti mají mezi sebou i starší přátele a kamarády, kteří jim alkohol nebo tabákové výrobky seženou.

Experimentování s návykovými látkami u dětí a mládeže je též spojené s výchovou a vedením z domova. Pokud děti od mala vidí u svých rodičů, že oni sami požívají návykové látky, například před nimi běžně kouří, k tomu si nalijí alkohol, je velice pravděpodobné, že v tom lepším případě až v dospělosti budou dělat to samé. Obzvlášť, když rodiče nevarují děti, že je požívání návykových látek zdraví škodlivé a jaké to na nich může zanechat následky. Když se děti chytanou party kamarádů, nemusí to být vždy parta s rizikovým chováním. Je opět ale pravděpodobné, že touha vyzkoušet, co je pro ně zakázané bude silnější, než když je dítě samo.

Všude kolem sebe čteme a vidíme odstrašující zprávy, obrázky o tom jak je požívání návykových látek škodlivé a jaký vliv to má na naše fyzické i psychické zdraví. Dělají se různé prevence na základních i středních školách, přesto se procenta požívání návykových látek u dětí a adolescentů moc nesnižují.

4.3.1 Kouření

První cigaretu v České republice vykouří Češi v průměru ve věku deseti až dvanácti let. Kouření se nazývá dětskou nemocí, protože začíná v dětství a skutečně je samostatnou diagnózou. Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním tabáku. Závislost na tabáku vzniká naučeným chováním, potřeba kouřit v určitých situacích či společnosti. Je to psychosociální závislost. Částečně je závislost i dědičná. Na zděděné typy receptorů v mozku se navazuje nikotin.⁴⁸

V České republice bylo v roce **2021** v populaci celkem **24,4 %** kuřáků tabákových výrobků starších 15 let. V porovnání s rokem **2020 (23,1 %)** zaznamenáváme nárůst o **1,3** procentního bodu. Denně kouří **22,0 % mužů** a **13,3 % žen**. Tento výzkum nezahrnuje děti pod 15 let. V populaci ve věku mezi 15 až 18 lety u nás kouří kolem **30-40 %** mladistvých. Což začíná být dost alarmující, své závislosti se budou těžko zbavovat.

Díky rychlému vývoji se stali velkým trendem elektrické cigarety, které nemají být na tolik ohrožující zdraví jako běžné cigarety. V roce **2021** užívalo elektronickou cigaretu

⁴⁸ Závislost na tabáku [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/432-zavislost-na-tabaku-uvod>

denně **4%** osob, **více muži** než ženy. Ve věkové kategorii 15-24 let byl podíl uživatelů **9,6 %**.⁴⁹

Závislost na nikotinu vzniká v dětství a dospívání mnohem rychleji, než v dospělosti. Nikotin a cigaretové zplodiny zaplavují jejich organizmus, když ještě není ukončen jejich duševní i tělesný vývoj.

4.3.2 Alkohol

Závislost na alkoholu je naší společností stále přehlížena a podceňována. Alkohol je dlouhodobou tradicí. Lidé jsou zvyklí, že alkohol je většinou součástí různých akcí situací, oslav. I když se alkohol řadí mezi drogy, většina populace ho jako drogu vůbec nevnímá.

Vysoké riziko vzniku závislosti, hrozí opět u dětí a mladistvých. U čím dál tím mladších dětí se setkáváme s otravou alkoholem, protože nejsou schopné si uvědomit hranici pití. Končí tak následně v nemocnici. Požívání alkoholu u dětí a mladistvých je nebezpečné z hlediska poškození vývoje fyzického i psychického. Játra dětí nejsou schopna odbourávat jako u dospělých, roli hraje také tělesná hmotnost. Hrozí jaterní onemocnění, onemocnění nervového systému, trávicího ústrojí a také duševní choroby.

Alkoholem můžeme řešit své osobní problémy, pak se stává tato závislost psychickou. Projev abstinčních příznaků je závislostí biologickou.⁵⁰

Konzumace alkoholu není zákonem omezena či zakázána, pouze je stanovena hranice věku do 18ti let. Porušování a nerespektování této hranice není nutné připomínat.

4.3.3 Nelegální drogy

Podle studie ESPAD 2019 mělo zkušenost s nějakou nelegální drogou celkem **29 %** dospívajících ve věku 15-16 let. Šlo nejčastěji o konopné látky **28 %** a extázi **4 %**. I když to tak nevypadá, zkušenosti studentů s nelegálními drogami klesají s výjimkou kokainu. Průměrný věk prvního užití návykových látek je kole 14,5 roku. Výsledky potvrzují i znovu realizované výzkumy v roce 2021. Rozdíly v užívání drog mezi chlapci a dívkami se dorovnávají. Zkušenosti s návykovými látkami rostou většinou při přechodu ze základní školy na střední.

V dospělé populaci jsou nejčastěji užívanou drogou konopné látky, které někdy v životě vyzkoušelo **21–34 %** osob starších 15 let. Extázi někdy v životě užilo **4–5 %**, halucinogenní houby **5–6 %**, zkušenosti s pervitinem (nebo amfetaminy) a kokainem uvádějí **2–3 %** osob starších 15 let. Aktuální počet lidí užívajících drogy rizikově (LDR) je odhadován na 44,9 tis. Celkem 34,7 tis. LDR užívá pervitin a 10,2 tis. opioidy, zejména buprenorfin 5,3 tis. a heroin 3,1 tis. Injekčně užívá drogy odhadem 40,5 tis. lidí. Užívání drog je obvykle spojené s potřebou získat něco pozitivního (uvolnění,

⁴⁹ Národní výzkum užívání tabáku a alkoholu v České republice 2021 (NAUTA) [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.koureni-zabiji.cz/article/blog/narodni-vyzkum-uzivani-tabaku-a-alkoholu-v-ceske-republice-2021-nauta/>

⁵⁰ NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001, s. 49.

uspokojení, inspirace, únik do jiného světa). Na chvíli se zbavit povinností, trápení, negativních myšlenek, stresu a jiné. V užívání drog může hrát roli také rodina, pokud je dysfunkční a životní prostředí.⁵¹

U dětí a mládeže není pevně vymezena hranice mezi návykem a závislostí, proto je obtížné určit co je a není závislost. Jejich experimentování s návykovou látkou je buď z důvodu individuálních potřeb, nebo v důsledku sociálního tlaku.

4.3.4 Agresivní chování

Pojmy agrese a agresivita často bývají označovány za totožné, ovšem mezi těmito pojmy je výrazný rozdíl.

Agresivita je vlastnost jedince, určitý postoj k agresi. Tendence k agresivnímu chování, sklon k útočnému a násilnému chování, které je zaměřené na druhou osobu nebo okolí. Agresivitu můžeme chápat jako osobnostní predispozici k agresivnímu jednání. Je to přirozená vlastnost každého člověka a není nebezpečná. Může a nemusí se projevit. Jistá míra agresivity je v určených situacích dokonce žádaná například ve sportech, kde je adrenalin a zápal. Problém nastává až při projevech agrese, při agresivním chování a jednání.⁵²

Agrese je záměrné jednání s cílem ublížit jinému člověku. Jde o cílené a škodlivé činy jedince. V agresivním chování jde o napadání a útoční, které může vycházet z púdových tendencí a vystupovat jako reakce na překážku. Agrese se projevuje mezi dětmi a mládeží hlavně ve školách. Projevuje se násilným chováním.

Nejčastější formou agrese mezi dětmi jsou hrubé hádky a nadávání si. S touto formou agrese se setkala **84 %** dotazovaných dětí. Téměř pětina **17,8 %** žáků 7. až 9. tříd setkává s hrubými nadávkami a nadáváním mezi žáky denně nebo téměř denně. Další **20,9 %** uvádí frekvenci 1x až 2x týdně, **15,9 %** se s takovým chováním setkává 3x až 4x měsíčně. Méně častou frekvenci této formy agresivního chování (1x až 2x za čtvrt roku, popř. 1x až 2x za rok) uvádí **29,8 %** žáků. Častěji se s hrubým nadáváním a hádkami setkávají chlapci. S hrubým napadáním a rvačkami ve škole se setkala **70,5 %** žáků.⁵³

Specifickým projevem agresivního chování ve škole je šikana.

4.3.5 Šikana

Psycholog Pavel Říčan uvádí definici šikany jako: „*když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“⁵⁴

⁵¹ Souhrn situace v oblasti nelegálních drog v ČR 2022. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/media/Priloha-k-TZ-2022-11-22-Zprava-o-nelegalnich-drogach_final.pdf

⁵² EDELSBERGER, L. *Defektologický slovník*. Jinočany: H & H, 2000, s. 29.

⁵³ Agresivní chování ve školách ČR z pohledu učitelů a žáků 2. stupně základních škol. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1411385464.pdf>

⁵⁴ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, s. 26

S šikanou se setkáváme dnes a denně. Šikanu nemusí zažívat pouze děti a mládež ve škole nebo mimo školu, ale vyskytuje se běžně i mezi dospělými lidmi. Tento fenomén zasahuje širokou škálu populace. Šikanou se zabývá řada odborníků, je vydaných nespočetně knih o formách, stádiích, projevech šikany a jejím dopadu na psychiku. Také je napsaná řada definic. Jednoduše řečeno šikanování je jakékoliv záměrné opakované chování s cílem ponížit, ublížit, zastrašit, ranit jiného člověka nebo skupinu lidí. Používají se fyzické i psychické útoky vůči jedinci nebo skupině, kteří se nemohou z různých důvodů bránit. Mezi fyzické útoky se řadí, bití, kopání, poškozování věcí i loupež a mezi psychické útoky řadíme nadávky, pomluvy, vydírání, ponižování. V současné době je hodně rozšířena forma šikanování přes sociální sítě, tedy kyberšikana.

Formy šikany můžeme rozdělit jako:

- šikana podle typu agrese – fyzická, psychická a smíšená šikana
- šikana podle věku a instituce – mezi předškoláky, na 1. a 2. stupni, na učilišti, gymnáziích, vysokých školách, v práci, mezi vězni atd.
- šikana z generového hlediska – chlapecká, dívčí, homofobní, šikana chlapců vůči děvčatům a naopak
- šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení – škola s demokratickým vedením na druhé straně škola či výchovný ústav s tvrdým hierarchicko – autoritativní systémem.
- šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů – šikana nevidomých, tělesně postižených, neslyšících, mentálně retardovaných⁵⁵

Přímé varovné signály šikanování: posměšné poznámky na adresu jedince, pokřikování přezdívkou, nadávání, nevhodné vtipy, kritizování a pohrdání jedincem, nátlak na jedince ve formě peněžní dary šikanujícímu, příkazy, podřizování se ve všem, fyzické útoky, kopání, strkání, rvačky

Nepřímé varovné signály šikanování: jedinec je často osamocený, v týmových sportech bývá do mužstva volen jako poslední, jedinec vyhledává blízkost učitelů, nadřízených či jiných autorit, působí smutně ustrašeně, má blízko k pláči, je uzavřený, jeho školní či pracovní prospěch se zhoršuje, mívá ušpiněný nebo poškozený oděv, ztrácí se mu věci, vyhledává důvody k absenci ve škole či práci⁵⁶

Českým odborníkem na školní šikanu je Michal Kolář, který vymezuje šikanu ze třech úhlů pohledu. Zároveň klade důraz na vnější a vnitřní hledisko šikanování. Komplex pohledů zahrnuje:

- nemocné chování
- závislost
- porucha vztahů ve skupině

⁵⁵ Stop šikaně! [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/co-je-sikana/>

⁵⁶ Tamtéž, [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/co-je-sikana/>

Nemocné chování, tedy šikana jako nemocné neboli patologické chování se projevuje nápadně, porušuje školní pravidla (školní řád) a může také v některých případech naplňovat skutkovou podstatu trestných činů. Definiuje ho tak, že „jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“⁵⁷

Na každé základní a střední škole se zabývají tématem šikana. V některých školách dělají pravidelně prevence proti šikaně, spolupracují s odborníky a snaží se co nejvíce šikanu eliminovat. Bohužel se také ještě stává, že v některých školách si nechtějí přiznat, že i u nich šikana probíhá a přehlížíjí či ignorují problémy. Šikanování většinou probíhá skrytě, není odhaleno pedagogickými pracovníky a vedením školy.

K prevenci šikanování je vydaný metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky a školských zařízení.

Mezi pokyny například spadají:

- charakteristika šikanování
- projevy šikanování
- odpovědnost školy
- školy a školská zařízení v prevenci šikanování
- program proti šikanování
- postupy a řešení
- výchovná opatření
- spolupráce s rodiči
- spolupráce se specializovanými institucemi
- selhání školy v řešení šikany
- závěrečné ustanovení⁵⁸

Dále také MŠMT vypisuje prevence rizikového chování. Snaží se podpořit pedagogický sbor, prohlubuje znalosti ohledně problematiky, praktické dovednosti a snaží se zajistit bezpečí na školách.

Velmi zajímavým a přínosným je projekt NNTB (Nenech to být). Zakladateli tohoto projektu jsou lidé, kteří se setkávali často se šikanou na základní škole, proto se rozhodli pomoci vrstevníkům, kteří jsou v podobné situaci. Vytvořili webovou a mobilní aplikaci, pomocí které mohou děti snadno, bezpečně a anonymně upozornit na šikanu a další druhy rizikového chování konkrétní osobu ve škole, která jim pomůže. Projekt vznikl za spolupráce s pedagogicko - psychologickou poradnou Brno a Linkou bezpečí.⁵⁹

⁵⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, s. 27

⁵⁸ Prevence šikanování. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.specskoly.cz/prevence-hl/prevence-sikanovani-hl>

⁵⁹ Nenech to být. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nntb.cz/o-nas>

Jakých varovných signálů by si měli všimnout především rodiče dětí:

- dítě nemá kamaráda, se kterým by trávilo volný čas, telefonovalo si
- nechce jít ráno do školy – zvláště když dříve chodilo dítě do školy rádo
- ztráta chuti k jídlu
- dítě prosí o odvoz do školy i ze školy
- dítě chodí ze školy hladové
- má neklidný spánek
- ztrácí zájem o učení
- odmítá se svěřit s tím, co ho trápí
- žádá o peníze a udává nevěrohodné důvody⁶⁰

5 Životní styl

Volný čas má vliv na vytváření životního stylu u každého z nás. Volný čas je jako ukazatel životního stylu.

„Způsob využívání volného času je jedním z ukazatelů životního stylu. Pojem životní styl je složitý, komplikovaný, zahrnuje množství jevů. Je ovlivňován velmi rozmanitými faktory, např. věkem jedince, jeho vzděláním, schopnostmi, zájmy, rodinným stavem, místem bydlení, zdravotním stavem, ekonomickou situací...“⁶¹

Jelikož se životní styl skloňuje ve všech pádech, začaly i vysoké školy reagovat a flexibilně začleňovat nové obory, zabývající se touto problematikou např. pedagogika volného času, pedagogika zážitků, cestovní ruch a další.

Z životního stylu mohou vyplívat i socializační problémy dětí a mládeže, které uvádím v předchozí kapitole. K životnímu stylu jsme od narození nějak vedeni a v pozdějším věku si můžeme sami určit, jaký bude náš životní styl.

Podle J. Machové, D. Kubátové⁶² *„Životní styl zahrnuje formy dobrovolného chování v daných životních situacích, které jsou založené na individuálním výběru z různých možností. Můžeme se rozhodnout pro zdravé alternativy z možností, které se nabízejí, a odmítnout ty, již zdraví poškozují. Životní styl je tedy charakterizován souhrnem dobrovolného chování (výběrem) a životní situace (možnosti).“*

Životní styl člověka se projevuje ve třech oblastech:

- ve způsobu využívání materiálních i sociálních podmínek
- v hodnotové orientaci jedince
- ve způsobu jednání, v aktivitě člověka

⁶⁰ Stop šikaně! [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/co-je-sikana/>

⁶¹HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 23.

⁶²MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. *Výchova ke zdraví*. 2. Praha: Grada, 2015.

Všechny tyto tři oblasti životního stylu se projevují i ve vztahu k využívání volného času.

Materiální prostředky – jejich využití ve volném čase je různé, poznávání, cestování, vzdělávání, sporty

Sociální prostředí – jeho vliv může být u jednotlivců velmi odlišný, někdo dává přednost individuálním zájmovým činnostem, jiní vyhledávají menší či větší skupinky nebo hromadné akce s větším počtem účastníků. Tyto formy je možné samozřejmě kombinovat.

Hodnotové orientace jedince – důležité pro životní styl člověka je, jak hodnotí význam volného času v osobním životě

Tři situace hodnocení:

- Podceňování významu volného času – povinnosti a plnění povinností je převažující náplní života, odpočinek je až po splnění všech povinností, u některých lidí to však znamená nikdy. Volnočasové aktivity jsou spojeny s výčitkami svědomí a nevedou k psychickému uvolnění.
- Přeceňování významu volného času – hlavní náplní člověka je dělat to, co ho baví. Může se stát, že povinnosti a zájmy člověka splývají. Povolání je člověku koníčkem. Pozitivní je to pouze do té doby, než člověk o povolání přijde. Ztráta zaměstnání, nemoc, věk.
- Chápání reálného významu volného času – nepřeceňuje ho ani nepodceňuje. Jedinec má oblast zájmů, kterým se věnuje ve svém volném čase, poskytují mu prostor pro relaxaci, obnovu sil, čerpání pozitivních zážitků.⁶³

Ve vztahu k využívání volného času lze odlišit spíše pasivní trávení volného času a jeho aktivní využívání. Ovšem hranice mezi pasivitou a aktivitou je nejasná, proto i pojmy aktivní a pasivní trávení volného času je problematické.

V oblasti výchovy ve volném čase jsou výchovné cíle vymezovány i ve vztahu k ovlivňování životního stylu.

Stručně lze cíle formulovat:

- vést děti a mládež k rozumnému hospodaření s materiálními prostředky, které jsou pro volnočasové aktivity k dispozici
- učit reálně zhodnotit vlastní potřeby a možnosti
- nenásilně ovlivňovat výběr jednotlivců a skupin, ve kterých děti tráví volný čas
- podporovat snahu po prožitcích oproti konzumnímu přístupu k volnému času
- vést k reálnému hodnocení volného času, významu volnočasových aktivit a nepodceňovat ani nepřeceňovat je
- podporovat rozvoj celoživotních zájmů
- naučit jedince účinně relaxovat
- podporovat veškeré aktivity v oblasti volného času
- rozvíjet v rámci možností tvořivost⁶⁴

⁶³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., tamtéž, s. 23-24.

Životní styl každého z nás vypovídá přesně o tom, jací ve skutečnosti jsme. Pod tímto pojmem můžeme chápat vše, co se týká daného jedince. Jeho vyjadřování, chování na venek, jak je schopný se vypořádat s požadavky a úkoly, které mu život přináší, jak se zapojuje do společnosti. V životním stylu se odráží i to, k jakým osobním i společenským cílům bude jedinec směřovat. Důležité do jakého kolektivu a společenských skupin je jedinec zapojen. S tím je spojený i rozvoj sebe sama a rodiny.

Každý z nás má svůj vlastní styl života, ke kterému patří i typické znaky životního stylu.

Typické situace:

- Kognitivní zhodnocení sebe sama a svého postavení ve světě – poznání sebe i okolního světa, vytváření vlastní životní filosofie
- Způsob prožívání – lidé se od sebe liší kvalitou a intenzitou prožitku. Část populace má problémy se zvládnutím emocionálních stavů, což může být doprovázeno poruchami zdraví
- Vztah k práci, odpočinku, pohybové aktivitě – práce může být velkým stresovým činitelem, jedinec by se měl snažit uspokojovat své potřeby a rozvíjet znalosti, schopnosti a dovednosti.
- Zvládnutí sociální interakce - aby se člověk cítil dobře, měl by mít dostatečnou opěrnou síť, které může také důvěřovat. Měl by mít ale také vlastní citovou autonomii a nestát se závislým na nějaké osobě.
- Ego úroveň – kompetence při zvládnutí náročných životních podmínek.⁶⁵

Dalo by se říci, že všechno co se týká problematiky volného času, se týká i životního stylu. Problém času je řešen u celé populace bez rozdílu věkové kategorie. U problému času se obecně řeší naplňování prací a polopracovními činnostmi, zájmové činnosti, vzdělávání, odpočinek, regenerace a jiné. Životní styly můžeme dělit podle naplnění volného času, co daného jedince nebo skupinu baví, v čem vidí největší hodnotu. Někdo může největší hodnotu vidět ve studiu, práci, adrenalinových koníčcích, rozjímání. Následně podle toho můžeme dělit životní styly např. životní styl s naplněným studiem, práce a další.

Životní styl u dětí se utváří na základě rodiny, prostředí, zájmových činností, kamarádů, se kterými se stýká. Zvláště u dětí a mládeže je velice důležité ve výchově volného času vymezit výchovné cíle vzhledem i životnímu stylu. Vést děti tak, aby dokázaly hospodařit s volnočasovými aktivitami, které mají k dispozici, svůj volný čas vyplňovaly aktivně a nenastával problém se sklony k pasivnímu a rizikovému trávení volného času.

⁶⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., tamtéž, s. 24.

⁶⁵ HODANĚ, B., DOHNAL, T. *Rekreologie*. Olomouc: Hanex, 2005, s. 70.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výzkumné šetření

Výzkumná část je směřovaná na děti a adolescenty, jelikož cílem mého výzkumu bylo zaměřit se na využití volného času dětí a adolescentů bez řízené činnosti a dospělého dozoru. Jak tráví volný čas, když nejsou na žádném kroužku a nemají nad sebou dospělého dozor. Zda je jejich volný čas vyplněný smysluplně nebo jim „propluje“ mezi prsty aniž by si všimli, že nějaký volný čas měli, jestli se umí chovat ve volném čase... Tyto a další výzkumné otázky se týkají mé práce.

6.1 Výzkumné metody

Metodu k provedení výzkumu jsem zvolila zúčastněné pozorování. Řadí se mezi kvalitativní metody. Zúčastněné pozorování nese znaky kvalitativních výzkumů v tom, že ho nelze plně standardizovat a nemá žádnou předepsanou formu zaznamenávání. Charakteristické také je, že sběr dat a jejich analýza probíhá v jeden moment. Z analyzovaných dat jsou vytvořeny nové dílčí závěry, které jsou v novém cyklu podrobeny opětovnému ověření. Výzkumné otázky je možné modifikovat i během probíhajícího sběru a analýzy dat. Pozorování bylo skryté, tedy pozorované subjekty o tom nevěděly. Metoda záznamu byla popisná. Během pozorování probíhal rovnou podrobný písemný záznam. Cílem bylo zmapovat děti a adolescenty, prostředí a události. Přípravě výzkumného šetření předcházelo studium relevantní odborné literatury a dalších dostupných zdrojů zahrnující volný čas a výchovu dětí a adolescentů.⁶⁶

Tyto metody jsem si zvolila, abych volně bez nátlaku zmapovala, jak děti a adolescenti tráví svůj volný čas v dnešní době a zároveň jsem mohla porovnat, jak moc se liší jejich trávení volného času od doby mého dětství a dospívání. Mé pozorování probíhalo v nákupním centru IGY v Českých Budějovicích. Tento prostor jsem si zvolila, protože se říká, že dnešní generace tráví svůj volný čas bez řízené činnosti, právě v nákupních centrech. Protože tam mají vše dostupné a potřebné pro vyplnění volného času podle jejich představ. Chtěla jsem zjistit, kolik za dobu mého pozorování v centru uvidím děti a adolescentů, jak v něm vyplňují svůj volný čas a kolik času tam sami stráví. Dále také jaké prostředky k trávení volného času mají a jaká je výchova dnes.

6.2 Cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumu bylo zaměřit se na využití volného času dětí a adolescentů bez řízené činnosti a dospělého dozoru. Jak tráví svůj volný čas, když nad nimi nikdo nedohlíží. Jestli je jejich volný čas vyplněný smysluplně nebo jestli jejich náplň vede k rizikovému chování. Zda jsou stále „online“ na svých telefonech a jak se celkově chovají.

⁶⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. s. 196.

6.2.1 Výzkumné otázky

Na základě dílčích cílů výzkumného šetření, jsem stanovila výzkumné otázky podle oblasti: volný čas, výchova, trávení volného času dětí a adolescentů a jejich chování.

Výzkumná otázka č. 1:

Jak tráví děti a adolescenti volný čas v nákupním centru?

Výzkumná otázka č. 2:

Jak se chovají, když mají úplnou volnost?

Výzkumná otázka č. 3:

Tráví čas aktivním připojením na sociální sítě?

Výzkumná otázka č. 4:

Je v mezích normy jejich vzájemná komunikace? Jaké jsou výrazové prostředky? Vhodná nevhodná slova.

Výzkumná otázka č. 5:

Jaká je móda dnešních dětí a adolescentů?

6.2.2 Popis výzkumu

Na základě výše zmíněných charakteristik výzkumu a cílů jsem se rozhodla realizovat výzkum pomocí zúčastněného pozorování proto, že mi lákala představa nezávazného sledování dětí a adolescentů, aniž by věděli, že jsou součástí nějakého sledování, které je součástí výzkumu. Zároveň jsem chtěla porovnat a zhodnotit, jak se liší dnešní generace Z a její rychlý vývoj od mého dětství a dospívání tedy generace Mladomileniál. Věkový rozdíl mezi těmito generacemi není zas tak veliký, ale rozdíly ve výchově, chování, vidině hodnot jsou někdy fatální. Pro své pozorování jsem si zvolila nákupní centrum IGY v Českých Budějovicích, protože se říká, že právě nejvíce času tráví dnešní mládež v nákupních centrech, když nemají žádnou řízenou činnost a jsou bez dozoru. V nákupním centru jsem strávila 2,5 hodiny a při svém pozorování jsem si dělala písemný záznam. Pozorovala jsem, co děti a adolescenti dělají, jak se chovají, jak spolu mluví i jak jsou oblečení. Také jsem se zaměřila na děti, které držely v ruce telefon, byly ve svém „online světě“ a kolik času po dobu mého pozorování na telefonu strávily. Zároveň jsem vnímala sebe, co se mnou dělá prostředí, jaké výzkumné otázky mě během pozorování napadají, jaké rozdíly vidím a vnímám mezi dnešní a mojí generací.

6.3 Vlastní pozorování

15. ledna 2023

12:00

Právě jsem se usadila v prvním patře na jedno z křesílek, která jsou v nákupním centru určena k odpočínutí. Mám pěkný výhled na všechny strany.

12:05

Jen za těch pět minut, než jsem se připravila, vyndala si sešit na zápisky, si všímám v přízemí dvou chlapců sedících vedle sebe také na křesílkách. Jsou ve věku přibližně 15ti let, oba drží telefon, vůbec se spolu nebaví, koukají pouze do telefonu. Před sebou mají položené školní tašky. První otázky, které mi běží hlavou...Nemají být v tuto hodinu ještě ve škole? To už jim skončilo vyučování, nebo mají pauzu na oběd? Hned dva metry od nich si sedají dvě dívky okolo 17ti let. Obě jsou značkově oblečené, upravené a výrazně nalíčené. Začíná mezi nimi probíhat dialog. Sedí naproti sobě a vypadá to, že řeší něco vážného. Jedna výrazně gestikuluje, druhá kroutí hlavou a občas něco odpoví. Zvedám hlavu a dívám se před sebe. V nekončící frontě u bageterie stojí sami adolescenti. Zaujala mě hlavně parta kluků, stojících v kroužku. Baví se a smějí velice hlasitě. Mohou být ve věku maximálně 15ti let. Nechodí na obědy do školní jídelny? Dostávají každý den od rodičů peníze na to, aby si šli koupit jídlo? Po mé levé straně pár metrů ode mě v kavárně sedí u stolečku chlapec a slečna. Věkově kolem 16ti let. Sedí naproti sobě, chlapec má před sebou džus, slečna kávu. Chlapec drží v jedné ruce telefon a kouká se do něj, slečna v jedné ruce drží IQOSku (cigaretu) spokojeně si pokuřuje a v druhé ruce drží také telefon. Na sebe se skoro vůbec nedívají, ani spolu nekomunikují. Slečna má na sobě docela vyzývavé oblečení a je také výrazně nalíčená, jako slečny sedící v přízemí.

12:30

Uběhlo půl hodiny, co tu sedím, mezi tím kolem mě prošlo přibližně 15 adolescentů. Kluci, kteří sedí na křesílkách v přízemí, stále koukají do telefonu, jen občas zvednou hlavu, aby se podívali, co se děje kolem nich. Říkám si pro sebe: „To je „vyplněný“ čas.“ Slečny sedící dva metry od chlapců pořád konverzují a mezi konverzací si občas něco vzájemně ukážou na telefonu. Všímám si i toho, kolik mladých lidí prochází obchody a opravdu nakupuje. Kde berou peníze na nakupování? Chodí všichni na brigády nebo je sponzorují rodiče? Hlavně je 12:30 a už v tuto hodinu je tu tolik mládeže, to mají všichni opravdu volno? Oblečení, které vidím na dětech a dospívajících jsem si já v jejich věku opravdu dovolit nemohla. Samé drahé značky a nejnovější trendy. Parta kluků, která stála v kruhu ve frontě před bageterií sedí u stolku. Už mají dojedeno, povídají si a stále se něčemu smějí. Dívám se vlevo do kavárny, kde sedí chlapec se slečnou. Pořád drží oba telefon, občas prohodí pár slov, vypadají oba docela znuděně. Co je nutí jít sem spolu, ale být vlastně každý zvlášť? Nebylo by lepší vyplnit ten volný čas jinak?

13:00

Právě si za mě ke stolku sedá parta čtyř tak 12ti letých kluků. Natáčím se, abych na ně dobře viděla. Na stolek si každý z nich pokládá energetický nápoj a jeden vyndává brambůrky z batohu. Koukám, že všichni čtyři mají úplně stejnou bundu, a i podobný

zbytek oblečení. Samozřejmě oblečení je značkové. Povídají si o nějaké počítačové hře, slyším samá vulgární slova a začíná mi to docela vadit. Mezi tím popíjejí energetický drink a pojídají brambůrky. Nyní jeden řekl: „Tak pojďme dneska ke mně a zapaříme.“ Natož zazněla od druhého odpověď: „Ty vole já dneska nemůžu, táta přijde z práce brzy a já se musím učit. Debilní pololetí.“ Odpověď od dalšího: „Ser na to a pojď taky, půjdeme všichni.“ Přiznávám se, že nestačím valit oči. Takto se mluví ve 12ti letech? Je to běžná komunikace?

Opět mi sjíždějí oči na dvě slečny v přízemí a už si k nim přisedla další slečna. Vypadá podobně jako ty dvě, výrazně nalíčená má značkovou kabelku a pěkné oblečení. Stále konverzují. Před bageterií fronta ubyla, u stolů se mládež vyměnila, a tak stále dokola.

Kluci za mnou se začínají zvedat a společně odcházejí. Obal od křupek nechávají ležet na stole a je jim úplně jedno, že po sobě zanechali na místě nepořádek. Odcházejí směr k eskalátorům a jedou dolů. Znovu si prohlížím jejich oblečení a opravdu mají všichni stejnou bundu, zbytek oblečení mají podobně slazený. Právě přichází ke stolku před bageterií chlapec je mu určitě do 15ti let. V uších má sluchátka na sobě poměrně obyčejné oblečení a vypadá, že je mu všechno jedno. Sedá si ke stolku a batoh, který měl na sobě, pohazuje vedle sebe na zem.

13:30

Čas mi hrozně utíká, tři slečny, které sedí v přízemí, se také začínají balit a odcházet. Jsem překvapena, kolik dětí kolem mě prošlo. To nemají opravdu vyučování nebo nějaký kroužek? Kde berou peníze, aby mohly čas trávit v nákupním centru. Samozřejmě od rodičů.

K výloze jednoho obchodu přišli dva kluci ve věku 8-9 let. Začali se o výlohu opírat, strkají do sebe a smějí se. Vůbec nekoukají na to, že kolem nich procházejí lidi, jestli náhodou nepřekáží v cestě a hlavně že opírat se o výlohu není úplně normální. Uběhlo pět minut, po tom co do sebe srkali před výlohou a smáli se. Jeden z nich se mi přišel zeptat, jestli si můžou sednout na křesílka ke mně, protože všechna ostatní jsou zaplněna. Kývla jsem, že samozřejmě můžou. Sedají si, školní tašky si nechávají na zádech, vyndávají telefony z kapes a začínají hrát hru proti sobě. Ví, že hraje hru, protože jeden z nich řekl, jestli si zahrají mezi sebou.

Za mnou na křesílkách už sedí další děti, opět kluci ve věku 10 let. Jsou hodně hluční. Jeden z nich právě hází něco přes zábradlí dolů, ostatní se smějí a říkají: „Ty vole, ty jsi debil, jdi pro to.“ V patře pode mnou koukám na sedící slečnu, která už tak přibližně půl hodiny telefonuje. Může jí být 16 let. Občas se zvedne, projde se a zase si sedne. Vypadá to, že do telefonu mluví hlavně ona. Kluci, kteří sedí vedle mě, vůbec nezajímám, jsou ve svém virtuálním světě a myslím si, že si ani nevšimli, že něco sepisují. Parta kluků za mnou je stále hodně hlučná, jejich zábavou se stalo házet věci dolů do přízemí a běhat pro ně. Střídají se v běhání a pokřikují na sebe. Je jim úplně jedno, kde mají hozené tašky do školy, jestli nepřekáží v cestě. Mám chuť je okřiknout. Pochybuji, že jejich rodiče ví, jak děti tráví čas právě teď.

13:50

Kluci, co sedí u mě, právě dohráli hru, jeden z nich si dává telefon do tašky a odchází. Ani se pořádně se svým kamarádem nerozloučil. Druhý se rozhlíží kolem sebe, zvedá se a také odchází. Chlapec, který sedí u stolku a má v uších sluchátka, prostě jen tak sedí, kýve hlavou a kouká kolem sebe. Poslouchá hudbu? Nebo nějaký podcast, audio knihu?

Docela by mě zajímalo, co se mu honí hlavou, jestli vůbec něco. Jestli není právě myšlenkami někde na lepším místě.

Slečna v přízemí stále telefonuje. Je to vůbec možné? Přiznám se, že už mě začíná bolet hlava a padá na mě trochu tíseň. Nákupní centra ráda nemám, stejně tak jako nakupování. Vadí mi davy lidí, hluk, nedýchatelný vzduch. Jsem přesezená a hlavně za tu dobu, co tu sedím, mám pocit jako bych byla neviditelná. Nebo možná, že tak jako ostatní neví, že je sleduji, tak já nevím, že někdo může sledovat mě a říkat si, co to tam ta slečna sepisuje.

14:00

Nastal poměrně klid, centrum se trochu vyprázdnilo, přicházejí spíše starší lidé. Dole v přízemí, kde seděly nejprve dvě slečny a vedly vážný hovor a později si k nim přisedla třetí, jsou už pryč. Ke křesilkům, kde seděly, přichází paní ve věku do 35ti let s malým chlapečkem, tomu může být 5 let. Myslím si, že to je jeho maminka, něco mu povídá a přitom šátrá rukama v kabelce. Vyndává telefon a začne telefonovat. Chlapec vedle ní sedí neklidně, kope do křesílka. Z místa v prvním patře, kde sedím, mám opravdu po celou dobu pozorování dobrý výhled. Kdybych neměla své pozorování zaměřené na děti a adolescenty, mohla bych napsat román, co všechno vidím. Je tu i dost dospělých, co jen tak sedí, koukají, telefonují a chytají „lelky“. Obzvláště mě zaujala jedna paní, může jí být kolem 60ti let, sedí v přízemí po celou dobu, co jsem tu já. Sedí nehybně a prostě jenom kouká.

Začínám se pomalu balit, chci si projít celé centrum a podívat se do všech pater. Pomalu procházím ze staré části IGY do nové a až teď se pozastavuji nad tím, kolik je tu vlastně míst jen tak k sezení. Skoro všechna křesílka a ostatní místa jsou zaplněná. Kde lidí berou chuť a čas jenom tak tu sedět? Můžeme se divit, že je tu tolik dětí a adolescentů, když tu svůj čas tráví i dospělí? Taky tu sedí, okupují křesílka a drží v ruce telefon nebo jen tak zírají. Po dobu mého procházení matka se synem, sedící v přízemí stále telefonuje a chlapci vůbec nevěnuje pozornost. Nejdříve kopal do křesílek, teď už běhá kolem nich, na chvíli si sedne, válí se po stolku, který je před ním. Matka ho nenapomene, nic neřekne a vlastně se na něj ani nepodívá.

14:30

Odcházím z centra a musím si přiznat, že jsem docela unavená a v hlavě mi naskakuje spousta otázek. Před vchodem stojí hlavně mládež, v kroužku a samozřejmě kouří. Smějí se, baví se a asi jim je dobře.

7 Vyhodnocení výsledků

Výzkumná otázka č. 1: Jak tráví děti a adolescenti volný čas v nákupním centru?

Z mého pozorování jsem došla k závěru, že většina dětí a adolescentů se v nákupním centru pouze „poflakuje“. Křesílka v nákupním centru slouží jako jejich sedátka, křesla a postele. Berou to jako také odpočinkové místo. Minimum dětí opravdu něco nakupuje nebo něco shání. Spíše většina z nich tzv. chytá „lelky“. Jejich čas je vyplněn pasivně, naprosto bezúčelně. Možná si někteří myslí, jak je jim fajn, nikdo po nich nic nechce, nemají žádné povinnosti z jejich pohledu žádná buzerace, ale přitom by svůj čas mohly trávit smysluplněji.

Výzkumná otázka č. 2: Jak se chovají, když mají úplnou volnost?

Většině bylo úplně jedno, jak se chovají. Nebrali ohledy na to, že tam nejsou sami. Jejich hlasité a nepřilíš slušné projevy občas budily neblahý ohlas u starší generace. Využívají toho, že nad sebou nemají rodičovský či jiný dozor. Neberou na vědomí, že nákupní centrum není zábavný park a mohlo by to širší veřejnosti vadit.

Výzkumná otázka č. 3: Tráví čas aktivním připojením na sociální sítě?

Na vlastní oči jsem se přesvědčila, jak velké množství dětí a adolescentů mělo v ruce telefon. Využívají i možnosti volného připojení na Wi-fi síť a mohou tak být stále online. Což je pro dnešní mladou generaci zásadní.

Výzkumná otázka č. 4: Je v mezích normy jejich vzájemná komunikace? Jaké jsou výrazové prostředky?

Nejen díky skrytému pozorování a naslouchání jsem vyslechla i dosti nevhodné a neslušné rozhovory, jak je napsáno i v mém pozorování. Jejich vulgární komunikace vede člověka k vážnému zamyšlení. Sprostá mluva je slyšet u čím dál mladších dětí, které si zřejmě myslí, že jsou cool a snáze zapadnou mezi starší.

Výzkumná otázka č. 5: Jaká je móda dnešních dětí a adolescentů?

Móda dnešních dětí a adolescentů je hlavně o značkách. Záleží jim na tom, aby chodili oblékáni podle svých vzorů, hlavně nevyčítavat ze skupin vrstevníků. Nejlépe mít stejné či podobné oblečení jako jejich kamarádi. To, že jim oblečení nesluší a nesedí nebo pro ně není vůbec vhodné, je v podstatě nezajímá.

7.1 Generační porovnání

Generace Mladomileniál

Generace mladomileniál je narozena v devadesátých letech, je jim tedy mezi 18 a 28 lety. V České republice se mileniály nazývají ve většině případů právě mladomileniálové. Tedy ti, kteří se narodili po listopadové revoluci.⁶⁷ Do této generace spadám i já. Vrátili se o 16 let zpátky, bylo mi deset let. Internet sloužil pouze pro firmy, pracovní záležitosti, důležité propojení se světem. Málo který občan měl počítač doma, natož internet v počítači. Mobilní telefony měl k dispozici také málo kdo. Většina obyvatel měla doma ještě zavedenou pevnou linku a na ulicích stály ještě telefonní budky. Děti a adolescenti k mobilním telefonům neměli skoro žádný přístup. Bylo běžné, že když v rodině byl mobilní telefon, měl ho jeden člen. Děti si četly knihy, ne e-knihy a chodily do knihovny. Svůj čas trávily hlavně venku nebo na kroužcích nebo u prarodičů. Slovo nuda více méně nikdo neznal. Rodiče, když přišli z práce a děti ze školy, trávili většinu času společně pohromadě. Tím, že ještě nebylo tolik technologií, rodiče se snažili děti zabavit, aby se nenudily a vychovávali je a vedli k tomu, jak smysluplně trávit svůj volný čas. A protože sami rodiče neměli ještě hlavu plnou technologických výmyslů, tak měli zájem trávit čas s dětmi, chodit s nimi do přírody a předávat jim základní životní hodnoty. Nenapadlo je jít trávit svůj volný čas do nákupního centra a být tam půlku dne. Spoustu rodin bydlelo na vesnici a nemělo možnost se dostat každý den do nákupního centra. A když už, byli tam za účelem nákupu a ne zábavy. Dříve nebyly v nákupních centrech dětské koutky, kam by rodiče děti odložili a udělali si vlastní program. V porovnání s dnešní generací, kdy jde celé rodina do nákupního centra trávit svůj volný čas a pobývají na jednom místě třeba celý den. Ovšem na zamyšlení je, že jde sice celá rodina společně, ale vůbec se o společně strávený čas nejedná. Nekomunikují spolu, nemají společnou aktivitu, při které prohlubují vztahy nebo mají radost, že jsou spolu, oni jenom konzumují ten čas a prostředí.

Plynutím doby se do domácností dostal i počítač. Sloužil opět jen k nejnужnějším úkonům. Stačí porovnat mojí dobu před 16ti a 10ti lety a i v tomto krátkém časovém rozmezí došlo k velkému pokroku. Mobilní telefon měl už běžně skoro každý, internet v něm však ne. Počítač byl v domácnosti jeden, na kterém pracovala celá rodina. A stále ještě platilo, že děti a adolescenti trávili čas venku nebo se svojí rodinou. Ale mám dojem, že i hodnoty byly ještě jiné.

Dobové oblékání bylo také jiné. Děti a i mládež měli jeden model, nikdo si nezáviděl a hlavně když byli všichni stejně oblečení, tak neřešili, jak vypadají. Oblečení bylo funkční, a jestli mělo nějakou značku, se také moc neřešilo.

Věkový rozdíl mezi generací Z a Mladomileniály není tak veliký, ale ovšem můj pocit mi někdy napovídá, že spíše patřím do minulého století.

⁶⁷ Dostupné z: <https://www.flowee.cz/civilizace/3873-jste-milenial-staromilenial-ci-babyboomer-pet-druhu-generaci-a-jak-se-v-nich-vyznat>. [online], [cit. 23. 3. 2023].

Generace Z

Do generace Z spadají všichni narozeni po roce 2000. Je to naše nejmladší generace a je v novějším vývojovém stádiu, jsou to ti, co měli v ruce dříve mobil, než dudlík. Generace Z má mobilní telefon „přikovaný k ruce“ všude je připojení na internet a kde náhodou není, tak mají neomezená mobilní data a jsou stále online propojeni se světem. Dnes je normální, že mobilní telefony mají děti už od 6 let a nemají vůbec žádný problém se s ním naučit. Děti mají posazené hodnoty někdy jinde. Hodnotu pro ně má mobilní telefon, mohou na něm trávit čas a hrát hry. Někdy se zdá, že nadřazují telefon nad volnočasové aktivity.

Rodiče kvůli pracovnímu vyčerpání a svým aktivitám někdy vítají připojení k internetu a sami dětem dají do ruky telefon, tablet nebo počítač, aby se zabavily. Neuvědomují si možná pozdější rizika. Dítě se stává závislým, tráví více a více času na sítích a může sledovat i nevhodný obsah. Místo toho aby svůj čas využilo nějakou volnočasovou aktivitou nebo se dokázalo zabavit jinak.

Kromě toho, že generace Z je neustále připojena k internetu a je ve svém online světě, nemá zájem o jiný okolní svět, nějaké zážitky, aktivity. Vzhlíží pouze ke svým pochybně či jednoduše vydělávajícím vzorům, například influencerům, youtuberům a jinak prezentujícím se osobám na sociálních sítích. Na těchto příkladech vidí, že lze peníze získat jinak, než pravidelnou pracovní dobou a dřinou. Někteří si přestávají vážit i vzdělání, mají pocit, že peníze si lze vydělat i cestou bez většího vzdělání. Všechno potřebné si přece mohou najít na internetu. Nemusí se učit. Některá malá část mladé generace by si představovala hodně peněz bez vynaložení větší námahy.

Svůj volný čas, bez řízených činností stráví radši na internetu nebo „poflakování“ které přímo nabádá k rizikovému chování. Místo toho, aby se setkali osobně se svými přáteli a kamarády venku, komunikují heslovitě z domova přes síť, tudíž chybí i pohyb a celková chuť do života. Tím právě dochází i k tomu, že si říkají kamarádi, ale přitom se vlastně vůbec neznají.

O této generaci se říká, že je také přecitlivělá. Každý by měl nejraději svého poradce, psychologa, který tu pro něj bude v každé chvíli, když se zrovna necítí nejlépe. Umí si také dobře prosazovat svoje práva, ale na povinnosti jako kdyby zapomněli. Každá povinnost se jim zdá jako šikana a každý požadavek jako omezování osobní svobody.

Móda je pro ně velice důležitá. Upřednostňují hlavně drahé a značkové oblečení. Chtějí vynikat, ovšem někteří vynikají pouze tím oblečením. Stálá rodičovská hmotná podpora dělá z dětí sobce, kteří si neváží dostávaného. Nemají pokoru, úctu, starší generace ztrácí autoritu, nemají empatii, sociální citění a vypěstovanou kázeň. Což samozřejmě neplatí pro celou zmiňovanou generaci.

K zamyšlení je, jakým směrem tohle bude pokračovat, jak se bude vyvíjet výchova a vedení dětí...

Dnešní doba je velice konzumní, spotřební, neprožitková. Vývoj trochu ovlivňuje i světová situace od roku 2019 pandemie Covid a od roku 2022 válka na Ukrajině. Což samozřejmě zanechává neblahé následky na všech generacích. Bohužel světová situace se ovlivnit nedá a můžeme jenom doufat, že to neodnese právě tato nastupující mladá generace.

7.2 Nákupní centra jako nová centra volného času

Vrátíme se do doby před rokem 1989, kdy se stály dlouhé řady před samoobsluhami s potravinami a bylo to běžnou součástí života hlavně v pracovních dnech podvečer a v sobotu dopoledne. V současné době ve 21. století si už nikdo nedokáže představit, že by stál dlouhé fronty a čekal, jestli vůbec sežene to, co potřebuje a pro co si přišel. I když nás ovlivnily světové situace, jako pandemie Covid a válka na Ukrajině, kdy jsme se trochu vrátili do 70. - 80. let.

V roce 1989 se Československo stalo otevřenou společností s trhovým hospodářstvím, která umožnila rozvoj v mnohých oblastech života. Maloobchod byl jednou z prvních oblastí ekonomiky, která prošla transformací a kterou můžeme rozdělit do třech vývojových etap.⁶⁸

1. etapa atomizace – 1990-1995
2. etapa internacionalizace/globalizace – 1996-2005
3. etapa konsolidace – 2006 - současnost

V první etapě vnikly tisíce nových prodejen nejrozšířenějšího druhu, které postupně vyplnily nedostatky v maloobchodní síti. V druhé etapě internacionalizace maloobchodu rostl podíl zahraničních obchodních řetězců na českém a slovenském trhu, které dosáhli dominantního postavení. V největších městech docházelo k přebírání sítě obchodních domů bývalých státních podniků. Tento krok měl největší ekonomický potenciál. Později vytvořila nákupní centra jako nový fenomén novou formu trávení volného času a životního stylu části populace. Začátkem třetí etapy si národní obchodní společnosti získaly oblibu u spotřebitelů. Nákupní centra nabízela nejen nakupování, zábavu, ale i služby. V letech 1997-2015 bylo v České republice otevřeno 84 nákupních center. Centra se začala stavět ve velkém i mimo města a tak se součástí nakupování stalo vlastnění automobilu. Nakupování a konzum se v moderní společnosti stávají znakem prestiže a společenského uznání. Někteří lidé dokonce vyměnili návštěvu kulturních akcí za návštěvu v nákupním centru. Život ulice se přesunul do nákupních center.⁶⁹

Porovnáme-li nákupní centra v současné době a na konci 20. a začátku 21. století, v některých aspektech se liší. Dříve nákupní centra byla hlavně pro „pozvané“ lidi. Vstup do center neměli možný lidé bez domova, žebráci, sociálně slabší, ti kteří se neuměli chovat podle nějakých daných pravidel center. Nemůžeme tedy říct, že nákupní centra byla veřejným prostorem, protože byla přístupná jen pozvaným lidem. Bývalo běžné, že u vchodů stála bezpečnostní služba, která dohlížela na lidi při nakupování. Hlavním očekáváním center bylo, že lidí budou nakupovat a utrácet peníze. V nákupních centrech trávily čas hlavně ženy, než muži nebo rovnou celá rodina. Děti a mládež samostatně do center chodily minimálně.

V současné době, může navštívit nákupní centrum v podstatě kdokoliv. Mohli bychom centrum nazvat tedy veřejným prostorem. Samozřejmě nákupní centra mají bezpečnostní služby i dnes, ale nejsou u každého obchodu a nesledují lidi na každém kroku. Lidé už nechodí do center pouze utrácet peníze. Jelikož veřejná síť Wi-fi zajistí i jinou zábavu,

⁶⁸ HOFREITER, Roman, Věra PATOČKOVÁ, Miroslav PAULÍČEK a Milan ZEMAN, CHORVÁT, Ivan a Jiří ŠAFR, ed. *Volný čas, společnost, kultura: Česko - Slovensko*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019, s. 143.

⁶⁹ HOFREITER, Roman, Věra PATOČKOVÁ, Miroslav PAULÍČEK a Milan ZEMAN, CHORVÁT, Ivan a Jiří ŠAFR, tamtéž, s. 145-146.

než nakupování a nabízené služby. Rozdíl mezi návštěvností žen, mužů je minimální spíše je obvyklé, že centra zaplňují děti a mládež. Dnes mají lidé v nákupním centru velkou volnost, mohou si klidně jen tak sednout, koukat do telefonu, kolem sebe, číst si a nemusí vůbec nakupovat ani využít jiné služby.

V mém dětství ještě nebyla rozšířena nákupní centra, rodiče vybírali spíše organizované činnosti, aby měli přehled o tom, kde se jejich děti nacházejí a jsou pod dozorem. Ještě starší generace měla do jisté míry povinnou organizovanou činnost (Jiskřičky, Pionýr, SSM).

8 Shrnutí

Ve své praktické části diplomové práce jsem se zaměřila na trávení volného času dětí a adolescentů, když nejsou na žádné řízené činnosti a nemají nad sebou dospělý dozor. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila zúčastněné pozorování v prostoru nákupního centra, protože v současné době je velice oblíbené trávit volný čas právě v nákupních centrech. Zajímalo mě, jak tam vyplňují děti a adolescenti svůj čas, jak se chovají, jak spolu komunikují, jaké mají oblečení, jestli jsou tam převážně adolescenti nebo i opravdu malé děti. Zároveň jsem chtěla porovnat rozdíly v generacích, konkrétně s mým dětstvím a dopíváním. I když by někdo mohl říci, že věkově jsme skoro jedna generace, není tomu tak a rozdíly jsou opravdu v něčem veliké. Též jsem popsala vnik a postupný rozvoj nových modernějších nákupních center. Také jsem porovnávala rozdíly mezi dnešními nákupními centry a středisky po roce 1990.

Z mého pozorování, při kterém jsem si stanovila výzkumné otázky na trávení volného času, výchovu, komunikaci, jsem došla k závěru, že opravdu velké množství dětí a adolescentů tráví volný čas v centru i v hodinách, kdy probíhá ve školách ještě vyučování. Skoro každý na koho jsem obrátila svůj zrak, držel v ruce mobilní telefon. V této „online“ době je mobilní telefon součástí už téměř každého jedince. V komunikaci mezi dětmi a mládeží se objevuje velké množství vulgárních slov. Nevhodnou konverzaci jsem slyšela převážně u malých dětí, které by některá sprostá slova neměly ještě vůbec znát. Móda dnešní generace je hlavně o značkách a nejnovějších trendech. Svůj čas v nákupním centru vyplnili převážně koukáním do telefonu. U některých jedinců bylo chování bezohledné. Chovali se jako by byli v nákupním centru úplně sami. Nebrali ohledy na ostatní lidi ani věkovou kategorii kolem jdoucích. Chybí totiž jakýsi stud a úcta.

Z mého pozorování vyplývá, že zájmem dnešní generace je být online na sociálních sítích. Nákupní centrum berou trochu jako zábavný park, mají tam volné připojení na Wi-fi, pohodlná křesílka k sezení, všude kolem sebe dostupné základní potřeby jako je občerstvení, WC, služby a hlavně nejsou ničím a nikým omezováni.

V teoretické části jsem na základě odborné literatury vhodné k mému tématu rozebrala volný čas, výchovu, výchovu ve volném čase, cíl, funkce a prostředky k trávení volného času, vliv rodiny na děti a adolescenty. Zároveň jsem dále popsala specifika trávení volného času dětí a mládeže, socializační problémy a s tím spojené rizikové chování, které koresponduje s volným časem. Následky rizikového chování potom ovlivňují i volný čas rodičů i sourozenců. Rodiče musí následně řešit problémy s tím spojené, přináší to psychické i finanční vypětí.

Literaturu, kterou jsem použila v teoretické části, se zabývá tématy volný čas, jeho vývoj, pedagogika volného času, volný čas a společnost, výchova ve volném čase a faktory, jež ho ovlivňují, rodina a její vliv na výchovu a její volný čas. Dále jsem se inspirovala jinými diplomovými pracemi, které se zabývají podobným tématem a našla jsem v nich shodné názory a závěry.

Kdybych měla možnost ještě někdy věnovat se stejnému tématu nebo provádět pozorování, určitě bych se snažila vytvořit více časových pásem, navštívila bych i jiná obchodní centra v jiných větších městech. Protože si myslím, že pozorování například v pražském obchodním centru je odlišné od brněnského, ostravského, budějovického a jiných větších měst. Jinak můj názor je, že metoda pozorování je u jedince stejně přínosná jako ostatní metody. I když konečná data jsou pouze subjektivní, i tak se mohou porovnat s ostatními. Dají se vytvořit porovnávací podklady do budoucnosti.

Závěr

Cílem mé práce bylo zaměřit se na využití volného času dětí a adolescentů bez řízené činnosti a dospělého dozoru. Jelikož dle mého mínění je to jeden z nejdůležitějších aspektů v životním zrání aktuálního jedince. V průběhu mého pozorování se mi potvrzovaly výzkumné otázky, které jsem si stanovila jako důležité. Což je například, způsob trávení volného času, chování, negativní vliv sociálních sítí, nevhodná komunikace a další. Globálně výchova je velice důležitá. Výchova ve volném čase obzvláště, protože když chybí, vybudované základy jsou bez efektu. Nejzásadnější výchovný vliv je rodinný. Rodiče formují svého potomka od narození. Když je zájem rodiny a vedení rodičů funkční, pak je předpoklad, že i neorganizovaný volný čas dítěte bude mít správný vývoj. V opačném případě právě dochází k rizikovému chování a naplnění volného času pasivně. Chytání se špatné společnosti, party, bezcílné potulování městem a ulicemi, vyseidávání právě ve zmíněných nákupních střediscích a jiné. Právě v těchto rizikových případech, dochází k problémům a při jejich následném řešení se rodiče vzdávají vlastní zodpovědnosti a snaží se vinu a zodpovědnost přehodit na školu, kantory, vychovatele a vůbec si neuvědomují, že ta vina a zodpovědnost za dítě leží hlavně na nich.

V každé generaci se opakují stále stejné situace, ale na jejich stav má vliv dobový vývoj. Ten samý problém před padesáti lety bude mít naprosto jiné řešení dnes. Objevují se další nové přístupy k problematice volného času dětí a mládeže, snaží se porozumět dnešním mladým lidem, být jim oporou a pomocí a zároveň je vychovávat ke smysluplnému trávení volného času.

Ve své práci jsem také porovnávala současnou generaci s mou generací, která se lety od sebe moc nevzdaluje, ale i tak jsou vidět veliké rozdíly. V mém dětství a dospívání si myslím, že byla výchova přísnější, důkladnější a platila i ústní domluva. Dnes je výchova volnější, zastává se názor, že by se do jisté míry mělo samo dítě vyvíjet bez většího nátlaku. Ovšem je všeobecně známo, že přílišné posouvání mezí má v konečném výsledku špatné dopady. Chybí kázeň, autorita, respekt, pokora, úcta zkrátka základní principy slušného chování. Příklad z praxe, neuznávání hodnot, chybějící empatie, kdy jsem seděla v nákupním centru a pozorovala, jak absolutně nerespektují ostatní nakupující, kolem jdoucí a že každý není zvědavý na jejich hluk a sprosté mluvení. Tyto příklady ve mně probouzí vzpomínku na kolegyni, jež vyprávěla příběh o jemném napomenutí mladých dívek ve městě tedy na veřejném prostranství, které se chovaly nevhodně, hlučely a mluvily velmi sprostě. Byla zděšena z toho, co slyší a vidí, nedokázala jako vychovatelka jen tak přejít hrubost těch mladých dívek. Jak k nim přicházela, dovolila si je oslovit a slušně napomenout. Následovala tak hrubá reakce, že nebyla schopna ani ta neslušná slova opakovat. Zděšila se ještě víc, že je vůbec možné, že tohle z pusy vypustí ta „křehká stvoření“. Proto se zařekla, už nikdy víc, kdyby viděla, slyšela cokoli. Srovnám li tohle se svým dětstvím, možné by to zřejmě nebylo. I když se samozřejmě mluvilo sprostě, ale nikdo by si nedovolil odporovat, když ho napomenul někdo starší a už vůbec ne cizí. Je trochu smutné, že za sprostou mluvu a chování není trest, že všichni přihlíží, nic se neděje a děti si myslí, že jim patří asi svět. Tomu já říkám falešná demokracie a nevhodná výchova. Uvedla bych ještě jeden příběh z mnoha. Maturitní ples, množství mladých lidí a stane se, že dva nezletilí chlapci rozkopou a prorazí dveře na pánských toaletách. Náramně se baví, ještě se při tom natočí, jak jim to pěkně jde a video uveřejní na sociálních sítích. Jak tohle je vůbec možné? Kde se v nich bere ta drzost neomalenost, neúcta k cizímu majetku. Neváží si věcí. Opět jim bylo umožněno to udělat. Nikdo nezasáhl. Jelikož video bylo sdíleno a široká veřejnost se to dozvěděla, řešit se to muselo a přišlo se na viníky. Škodu samozřejmě zaplatili rodiče a chlapci se museli pouze

omluvit. Jsou poučeni do budoucna? Máme jistotu, že se to nestane příště zase? Trest by měl být tvrdší. Moc ráda bych viděla ty rodiče.

Byla bych opravdu ráda, kdyby moje práce posloužila k zamyšlení nad dalším vývojem a výchovou dětí a mládeže. Napříč generacemi dochází k vývojovému a morálnímu úpadku. Jak opět nastavit základní pravidla slušného chování...aby začala společnost zdravě fungovat. Tyto modely chování rozhodně do budoucna nemohou fungovat. Chceme my se stát područími nastupující generace?!

Seznam literatury a jiných zdrojů

- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. vyd. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003. Texty pro distanční studium. ISBN 80-7290-128-1.
- HOFREITER, R., PATOČKOVÁ, V., PAULÍČEK, M. a ZEMAN, CHORVÁT, I. a ŠAFR, J. ed. *Volný čas, společnost, kultura: Česko - Slovensko*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-270-8.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., a PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- PIAGET, J. a INHELDER, B. *Psychologie dítěte*. Přeložila Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 1997. Studium (Portál). ISBN 80-7178-146-0.
- SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1007-X. VĚDECKÉ ČLÁNKY. *Pácl in Spousta et al.*, 1997, s. 62.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN isbn80-7178-295-5.
- GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ E., a HOLOUŠOVÁ, D. *Obecná pedagogika*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-20-7.
- KAVANOVÁ, A., a CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas: vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. ISBN 80-7318-266-1.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN isbn978-80-7367-423-6.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-48-6.

ŠAFRÁNKOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0.

KRAUS, B., a POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. SÝKORA P. *Skripta - Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, 63 s.

SOUDKOVÁ, M. *O zdravých vztazích mezi lidmi*. Brno: 2006, 152 s. ISBN: 80-7239-196-8.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. Praha: Grada, 1998. Psychologie pro každého. ISBN 80-7169-551-3.

KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3.

VÝROST, J., a SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

Socialia 2000 – Mládež a volný čas. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-760-9.

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FF UK, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

LAZAROVÁ, B. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*. Praha: Agentura Strom, 1998. Škola 21. ISBN 80-861-0600-4.

MATĚJČEK, Z., KLÉGROVÁ, J. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.

JINDROVÁ, M. *Rizikové chování dětí a jeho právní dopady: příručka učitele*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-59-0.

NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6.
EDELSBERGER, L.: *Defektologický slovník*. 3 vyd. Praha: Nakladatelství H&H, 2000. 80-86022-76-5.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. s. 196. ISBN 80-7367-040-2.

HODANĚ, B, DOHNAL, T. *Rekreologie*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2005. 202 s. ISBN 80-85783-48-7.

Prevence šikanování. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.specskoly.cz/prevence-hl/prevence-sikanovani-hl>

Nenech to být. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nntb.cz/o-nas>

Šance dětem. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/rizikove-chovani-deti-na-internetu>

E-bezpečí. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>

NZIP. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/432-zavislost-na-tabaku-uvod>

Souhrn situace v oblasti nelegálních drog v ČR 2022. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/media/Priloha-k-TZ-2022-11-22-Zprava-o-nelegalnich-drogach_final.pdf

Agresivní chování ve školách ČR z pohledu učitelů a žáků 2. stupně základních škol. [online]. [cit. 23. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1411385464.pdf>

BOUŠKOVÁ, M. *Specifika volnočasových aktivit u žáků ZŠ T. Šobra*. [online]. [cit. 14. 2. 2023]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/tphxqa/24730588>

PAVIŠOVÁ, Z. *Volný čas jako součást životního stylu vybrané skupiny dětí na základních školách v Hradci Králové*. [online]. [cit. 14. 2. 2023]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/tphxqa/24730588>

Bibliografická identifikace

KOLÁŘOVÁ, T. Výchova ve volném čase ve 21. století a dříve. České Budějovice 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Zuzana Svobodová Ph.D.

Klíčová slova: volný čas, výchova ve volném čase, děti a adolescenti, nákupní centrum, generační a dobový vývoj

Abstrakt

Práce se zaměřuje na trávení volného času dětí a adolescentů, bez řízené činnosti a dospělého dozoru. Teoretická část charakterizuje volný čas, výchovu ve volném čase, mimo vyučování, životní styl, rodinu a její vliv na děti, specifika prožívání volného času dětí a mládeže a s nimi spojené socializační problémy.

Praktická část popisuje trávení volného času dětí a adolescentů v nákupním centru. Jak tam vyplňují svůj volný čas. Zároveň porovnává generace, rozdíly mezi nimi a vývoj nákupních center.

Abstract

Leisure education in the 21st century and before.

Key words: free time, education in free time, children and adolescents, shopping center, generational and period development

This diploma thesis focuses on spending free time children and adolescents, without controlled activity and adult supervision. The theoretical part characterizes free time, education in free time, outside the classroom, lifestyle, family and its influence on children, the specifics of experiencing free time of children and youth and socialization problems associated with them.

The practical part describes how children and adolescents spend their free time in a shopping center. How they fill their free time there. At the same time, it compares generation, the differences between them and the development of shopping centers.